

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Товариство «Просвіта» в українському
національно-культурному русі Східної
Галичини 1868-1914 рр.**

студентки IV курсу, групи СОІз-41
предметної спеціальності

014.03 Середня освіта (Історія)

Кричфалушій Данієли Сергіївни

Керівник:

Міщук Андрій Іванович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Райківський Ігор Ярославович

доктор історичних наук, професор

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ІНІЦІАТОРИ ЗАСНУВАННЯ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»	7
РОЗДІЛ 2. ОСВІТНЯ, ВИДАВНИЧА ТА КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА	16
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	27
РОЗДІЛ 4. ІНТЕГРАЦІЯ ВИВЧЕННЯ СПАДЩИНИ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	37
РОЗДІЛ 5. ПРОЄКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У КУЛЬТУРНОМУ СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	45
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Товариство «Просвіта» мало важливу роль у формуванні українського національного руху в Східній Галичині в період 1868–1914 років. Цей період характеризується активним культурним і освітнім піднесенням українців, які прагнули зберегти свою мову, традиції та ідентичність під владою Австро-Угорщини. Вивчення діяльності «Просвіти» допомагає осмислити механізми національного відродження, а також важливість культурно-освітніх ініціатив у процесі становлення української нації.

Історичний період, пов'язаний із діяльністю товариства «Просвіта», репрезентує складні суспільно-політичні умови того часу, зокрема утиски імперської політики та поширення ідей національного визволення. Аналіз ролі цієї організації дає змогу простежити, як культурна активність та просвітницька діяльність сприяли формуванню свідомості і єдності українського народу, що також дає змогу дослідити внесок інтелігенції та громадянського суспільства у протистояння асиміляції та збереження національних традицій.

Вивчення ролі товариства «Просвіта» у шкільному курсі історії є особливо актуальним у вимірі сучасного підвищення національної свідомості учнівської молоді. Ознайомлення з цією темою у закладах загальної середньої освіти допомагає учням усвідомити значення культурних і освітніх ініціатив у формуванні української ідентичності, а також сприяє вихованню патріотизму та поваги до історичної спадщини. Вивчення цієї теми також підтримує розвиток критичного мислення за допомогою аналізу історичних процесів і формування відповідального громадянства.

Мета роботи – дослідити роль та значення товариства «Просвіта» в українському національно-культурному русі Східної Галичини 1868-1914 рр., а також виявити можливості вивчення цієї теми у межах шкільного курсу історії України у ЗЗСО.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення наступних **завдань дослідження:**

- дослідити передумови створення та ініціаторів заснування товариства «Просвіта»;
- проаналізувати освітню, видавничу та культурницьку діяльність товариства;
- висвітлити особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках історії;
- вивчити процес інтеграції спадщини товариства «Просвіта» у шкільному курсі історії України;
- обґрунтувати актуальність використання проектно-дослідницької діяльності учнів як одного із ефективних інструментів осмислення ролі товариства «Просвіта» у культурному становленні України.

Об'єктом дослідження виступає історична компетентність, як необхідний елемент для розвитку умінь, навичок і знань учнів ЗЗСО через осмислення історичних подій на прикладі діяльності товариства «Просвіта».

Предметом дослідження є аналіз процесу становлення та розвитку історичної компетентності учнів на основі вивчення діяльності товариства «Просвіта» в українському національно-культурному русі Східної Галичини 1868–1914 рр. та визначено роль інноваційних методів навчання.

Хронологічні рамки дослідження – період активної діяльності товариства «Просвіта» (1868–1914 рр.: від часу заснування до Першої світової війни). Автор виходила за визначені хронологічні рамки для комплексного висвітлення діяльності товариства у різні історичні періоди.

Географічні межі дослідження – територія Східної Галичини, де розпочалась та активно розвивались діяльність товариства.

Стан наукової розробки теми. Роль товариства «Просвіта» є об'єктом наукових розвідок для І. Ковальчук [27], І. Бойко [4], Н. Григорука [16], Н. Щербак [65], Р. Гарата [9] та ін. Проблема значення шкільної історичної освіти як джерела розвитку та просування української культури досліджувалась такими вченими, як В. Онищук [46], В. Квасевич [20], Л. Немцова [43], В. Волковинська [7] та ін. У

цих роботах дослідники звертають уваги на роль історичної освіти у формуванні патріотизму та національної свідомості учнів, а також вивчають особливості інтеграції української культурної спадщини в освітній процес. Недостатньо вивченою залишається проблема використання інноваційних підходів у межах вивчення теми ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку України, що потребує більш детальних досліджень цієї теми та актуалізує тему кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. Під час дослідження теми кваліфікаційної роботи було використано наступні методи дослідження:

- аналізу та синтезу – використано при дослідженні ролі товариства «Просвіта» у просуванні національної ідеї українців Галичини;
- метод конкретизації – застосовано при аналізі значення шкільної історичної освіти у збереженні та популяризації спадщини товариства «Просвіта»;
- метод кейсів – був корисним при формуванні методичних рекомендацій щодо інтеграції теми ролі товариства «Просвіта» на уроки історії України.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленому аналізі діяльності товариства «Просвіта» у вимірі українського національно-культурного руху Східної Галичини в 1868–1914 роках. У роботі зосереджено на основних векторах функціонування товариства, зокрема на його впливі на формування громадської думки, розвиток освіти та збереження мовної ідентичності. У дослідженні також виокремлено основні інноваційні методи, які доцільно використовувати на уроках історії України при вивченні теми ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку України.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження у навчальному процесі, зокрема при викладанні історії України та громадянської освіти у ЗЗСО. Матеріали дослідження можуть бути корисними для створення учнівських проєктів, презентацій та конспектів уроків. Вивчення теми кваліфікаційної роботи у ЗЗСО сприятиме формуванню патріотичних цінностей і розумінню ролі громадських організацій у збереженні

національної ідентичності. На основі теоретичного матеріалу було також розроблено план-конспект позакласного заняття з історії України для учнів 9 класу на тему «Роль товариства «Просвіта» у просуванні української національної ідеї на теренах Галичини» (Дод. А).

Структура кваліфікаційної роботи містить вступ, 5 розділів, висновки та список використаних джерел. Загальна кількість сторінок у кваліфікаційній роботі – 74, кількість найменувань у списку використаних джерел – 66.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ІНІЦІАТОРИ ЗАСНУВАННЯ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Товариство «Просвіта» виникло у відповідь на потребу українського народу в культурному й національному відродженні в умовах іноземного гніту. Заснування товариства стало можливим завдяки зусиллям провідних діячів української інтелігенції, які прагнули утвердити рідну мову, освіту та самосвідомість серед широких верств населення.

Входження Галичини до складу Австрійської монархії, а згодом – Австро-Угорщини, зумовило необхідність для українців адаптуватися до західноєвропейської системи державного управління. Австрія, а пізніше Австро-Угорщина, стала своєрідним мостом між Україною та «справжнім Заходом» – саме через цю територію в Україну надходили передові ідеї, зокрема в сфері державного устрою та права. Галичина стала одним із перших українських регіонів, на який поширився позитивний вплив європейських новочасних традицій. Накопичений у складі Австрії та Австро-Угорщини досвід формування й діяльності державно-правових і самоврядних інституцій становить значний науковий інтерес як новий напрям у вивченні процесів державно-правового розвитку Центрально-Східної Європи в добу Нового часу [27, с. 59-60].

Галичина, як історична українська земля, населену здебільшого українцями, навіть у період перебування під владою Австрії та Австро-Угорщини зберегла свою національну ідентичність завдяки культурній самобутності. До ключових елементів цієї ідентичності належать: територія, мова, звичаї, традиції, моральні засади, культура, побут, економіка, суспільна свідомість, менталітет, історична пам'ять, спільна мета та ідеали. Галицькі українці – органічна частина українського народу в його сучасному вигляді – сформувалися завдяки тривалому й безперервному процесу етнонаціонального розвитку. Велику роль у збереженні етнічної самобутності українців цього регіону відіграла сама територія

Галичини, яка в той час охоплювала значну частину земель колишнього Галицько-Волинського князівства. Одним із визначальних чинників етнонаціонального становлення українського народу, зокрема в період входження його земель до складу Австрії та Австро-Угорщини, була правова традиція. Вона зберігала й передавала з покоління в покоління спільний правовий досвід, уявлення про право, юридичну пам'ять, устрій суспільства, систему правових цінностей і моделі правового порядку. Для українців характерне прагнення до впорядкованості життя, що втілювалося в ідеї права й правди, які протиставлялися неправді та кривді. Прагнення до самостійності стало однією з провідних рис національного характеру, сформованого під впливом високої духовності народу, що включала повагу до справедливості, ширості, працьовитості, гідності, чесності та миролюбності. Усвідомлення значення права – особливо звичаєвого – в українському суспільстві відбувалося крізь призму власної правової культури. Розуміння права як основи збереження ідентичності, засобу самозбереження і саморозвитку української нації сприяло утвердженню ідеї самобутності, гідності та національної самостійності [4, с. 46].

Українське питання в Австрійській імперії вперше набуло політичного звучання під час європейської демократичної революції 1848 року, яка пробудила національні прагнення всіх пригноблених народів імперії. Користуючись проголошенням політичних свобод, свідома українська інтелігенція у травні 1848 року заснувала першу політичну організацію – «Головну руську раду», яка згодом створила мережу повітових рад. Основною вимогою стало розділення Галичини на Східну (українську) та Західну (польську) частини й утворення окремої провінції з українських земель у складі Австрії. Проте ця ідея так і не була реалізована до самого розпаду імперії в 1918 році. У своїй відозві «Головна руська рада» наголосила на єдності українців Галичини та Наддніпрянщини як одного п'ятнадцяти мільйонного народу з власною історичною державністю, мовою, культурою й правом. Активізація суспільно-політичного життя того періоду проявилася у низці важливих ініціатив: у 1848–1852 роках у Львові виходила перша українська газета – «Зоря Галицька»; того ж року було засновано

культурно-просвітницьке товариство «Галицько-Руська матиця», відкрито Народний дім, проведено «Собор руських учених» – з'їзд представників науки та культури; а у 1849 році в Львівському університеті з'явилася кафедра української мови. Крім того, в середині XIX століття українці вперше долучилися до парламентаризму: у липні 1848 року в австрійському парламенті їх представляли 39 депутатів. Таким чином, національний рух, що зародився у другій половині XIX століття, на початку XX століття перетворився на масштабний і більш організований суспільно-політичний процес [16, с. 182].

Друга половина XIX століття стала періодом суттєвих перетворень у суспільно-політичному житті українців Галичини, які перебували у складі Австрійської держави. У цей час у народів Західної Європи постала проблема національного самовизначення у новому вимірі. Водночас у Галичині спостерігалось якісне оновлення суспільно-політичних процесів. Важливим етапом стало проголошення 25 квітня 1848 року Конституції цісарем Фердинандом I, яка юридично закріпила основні демократичні права і свободи, сформувала ширші перспективи для політичного, економічного та культурного розвитку всіх національностей в межах Австрії. Згодом, 4 березня 1849 року, імператор Франц Йосиф оприлюднив нову, вдосконалену редакцію Конституції, яка, зокрема в статті 77, визнавала юридичну рівність усіх коронних земель та передбачала розроблення для них крайових конституцій.

Для українців Галичини, які тривалий час не мали належного політичного чи правового захисту перед тиском польської адміністрації, відкрилася можливість самостійно вирішувати питання власного національного, культурного та політичного розвитку. У суспільстві зростала потреба у формуванні національно свідомої інтелектуальної еліти. Таким чином, австрійська влада сприяла пробудженню і зміцненню українського національного духу. Державно-правові реформи в Австрії суттєво вплинули на формування української патріотичної свідомості, зміни в ментальності та суспільній психології. Усе це сприяло актуалізації українського національного суб'єкта, який почав активно проявляти себе в усіх сферах життя [58].

Водночас, особливо після жорстокого придушення повстання австрійською владою за участі російських військ та скасування конституції, в регіоні почали проявлятися серйозні труднощі. Єдність галицько-української громади була порушена. Значна частина старшої, консервативно налаштованої інтелігенції, яка раніше підтримувала культурницьке москвофільство, поступово перейшла до активної політичної діяльності. Навіть окремі відомі галицькі діячі, котрі донедавна виступали за окремішність українського народу, почали відкрито просувати ідеї національно-культурної єдності Галицької Русі з Великою Росією.

Початковим осередком національного пробудження українців був не Львів, де переважали польські й німецькі впливи, а провінційне місто Перемишль. У 20–30-х роках XIX століття навколо місцевого греко-католицького єпископа Івана Снігуровського сформувалося невелике коло національно свідомої інтелігенції. Завдяки їхнім зусиллям почали відкриватися початкові школи та видаватися перші граматики української мови, зокрема праці Івана Могильницького (1822), Йосипа Лозинського (1833) та Йосипа Левицького (1834) [65, с. 71].

Заснування товариства «Просвіта» відбулося в складних політичних умовах другої половини XIX століття. У період політичної реакції, коли австрійська влада почала поступатися інтересами українців на користь польської еліти, українські політичні вимоги були відкинуті. Це викликало хвилю розчарування серед української інтелігенції й стало підґрунтям для появи москвофільського напрямку. У відповідь на це виник народовський рух, який став основною політичною силою, що ініціювала створення «Просвіти» і тривалий час формувала теоретичну базу її діяльності.

Особливе пожвавлення політичного життя в Галичині спостерігалось наприкінці XIX століття. Проте спроби досягти українсько-польського порозуміння виявилися невдалими. Протягом другої половини XIX століття український політичний рух у Галичині розвивався самостійно, подолав багато труднощів. Попри відсутність досвідченої політичної еліти та складні умови українсько-польського протистояння, українські політичні діячі поступово почали

позбуватися зовнішніх впливів, зосереджували увагу на потребах місцевого селянства і відстоювали його права.

Крім того, в Галичину надходили нові політичні ідеї як із Західної Європи, так і з Наддніпрянщини. Адаптуючи їх до місцевих умов, галицькі українські політики до початку ХХ століття сформували двопартійну політичну систему, в якій провідні позиції займали націонал-демократичні сили – саме вони найбільше відповідали політичним прагненням і потребам українського народу [9, с. 62-63].

Товариство «Просвіта» було засноване у Львові в 1868 році як відповідь на антиукраїнські впливи в культурному просторі – як з боку австрійської колонізаторської політики, підтримуваної цісарською владою, так і з боку москвофільських течій. Основною метою діяльності «Просвіти» стало пробудження національної свідомості українців, що втілювало спільні прагнення, ідеали та цінності народу й слугувало своєрідною програмою національного майбутнього. Завдяки активності діячів товариства почали формуватися основи українського громадянського суспільства та народжувалася модерна нація. Було засновано численні товариства й рухи, відкривалися бібліотеки, школи, публічні читальні, діяли курси для неписьменних, активно видавалися книги та навчальні посібники [37, с. 56].

Навесні 1868 року ініціативна група створила комітет для підготовки статуту товариства, і вже у вересні отримала офіційний дозвіл від Міністерства внутрішніх справ на заснування «Просвіти». Було розіслано запрошення до участі в діяльності товариства й визначено дату установчих зборів.

Збори призначили на 8 грудня – свято Непорочного зачаття Пресвятої Богородиці, коли урядові установи та навчальні заклади мали вихідний. Засновники сподівалися на велику присутність делегатів з усієї Галичини, однак ці очікування не справдилися – приїхав лише священник Йосип Заячківський із села Лоп'янки, решта учасників були львів'янами. Виступаючи на зборах, отець Заячківський з теплотою сказав: «Щира охота пізнати чесних русинів львівських і докинути дрібненьку лепту до просвіти народу привела мене до Львова... Прийміть голос не учений, але щирий – від німого сільського народу, якого

представників, на жаль, тут не бачу... Держіться свого народу... тоді будете сильні в ньому, а він – славний вами!»

Про мету діяльності «Просвіти» висловився також студент Андрій Січинський, який наголосив, що кожен народ, який прагне самостійності, повинен насамперед піднести освітній рівень широких народних мас. Лише тоді вони зможуть відчутти власну гідність, національну належність та усвідомити необхідність існування нації як окремої спільноти, оскільки саме народ є основою всього національного організму.

Першим головою товариства обрали Анатолія Вахнянина – випускника Віденського університету, який працював у Львівській академічній гімназії. До керівного органу «Просвіти» (виділу) увійшли також Олександр Огоновський, Корнило Сушкевич, Олександр Борковський і Михайло Коссак. Вони взялися за організацію бібліотеки, видання навчальної й популярної літератури для народу, заснування читалень, проведення курсів грамотності, творчих вечорів, створення позичкових кас і господарських спілок для простого населення.

На початках діяльності члени товариства сплачували вступний внесок у розмірі 4 крони та щомісячний внесок у 1 крону (для порівняння – тоді вівця коштувала 2 крони). Згодом ці суми було знижено. Крім того, завдяки зусиллям віце-маршала Галицького сейму Юліана Лаврівського, «Просвіта» почала отримувати щорічну державну підтримку для розвитку видавничої діяльності [61].

У 1881 році Анатолій Вахнянин став одним із співзасновників «Педагогічного товариства», яке мало на меті відкриття нових українських народних шкіл та надання їм матеріальної підтримки. Він також активно долучився до створення Наукового товариства імені Тараса Шевченка. 11 травня 1893 року на загальних зборах НТШ його обрали директором історико-філософської секції, проте в 1894 році, після обрання депутатом Віденського парламенту, Вахнянин склав ці повноваження. Політична діяльність А. Вахнянина розпочалась із участі у «Руській раді», що виникла у 1870 році. У 1885 році разом із Юліаном Романчуком він заснував політичну організацію галицьких

народовців – «Народну раду». У 1890 році Вахнянин був серед ініціаторів політики «нової ери», а в 1894–1900 роках став депутатом Віденського парламенту.

У 1891 році він долучився до заснування хорового товариства «Львівський Боян», яке з часом мало численні осередки по всій Галичині. У 1903 році Вахнянин створив Вищий музичний інститут імені Миколи Лисенка у Львові та став його першим директором. Він також очолив «Союз співочих і музичних товариств». Анатолій Вахнянин був талановитим композитором і письменником: автор опери «Купало», музики до драми Тараса Шевченка «Назар Стодоля», хорових творів, пісень, художніх текстів («Три тополі», «Розповіді та гуморески», 1902), мемуарів («Спогади про життя», 1908), а також шкільних підручників. Помер Анатолій Вахнянин 11 лютого 1908 року у Львові, похований на Личаківському цвинтарі [23, с. 80].

Серед приблизно шістдесяти засновників «Просвіти» переважали львів'яни – студенти, учителі та урядовці. Лише один, парох із Лопянки о. Й. Заячківський, був винятком за місцем проживання та віком. Через положення першого Статуту організації, яке передбачало досить високі внески (одноразовий – чотири крони, щомісячний – понад одну крону), товариство на початках орієнтувалося винятково на заможні верстви інтелігенції, залишало поза межами участі гімназійну молодь та селян. До другого Статуту організація мала лише одну ланку – головний осередок у Львові. Тому, наприклад, Іван Франко, який на той час жив у скрутних умовах, довго не міг приєднатися до «Просвіти». Згодом він, однак, писав, що заснування товариства стало важливою подією в культурному житті українців, адже воно вперше привернуло увагу інтелігенції до потреби народної просвіти.

У перші роки товариство не мало постійного приміщення, проводило зустрічі в помешканнях своїх провідників – Кирила Сушкевича та Анатолія Вахнянина, або в польській «Стрільниці». Пізніше тіснилося в одній кімнаті Народного дому при «Руській Бесіді». Лише через тридцять років після

заснування організація спромоглася придбати власний будинок на площі Ринок, 10.

З часом умови членства стали доступнішими, і І. Франко таки приєднався до товариства як учасник студентського «Академічного кружка». Він згадував, що з великою радістю відклав кошти, щоб зробити внесок, і вважав своє членство у «Просвіті» надзвичайною цінністю. Він навіть передав товариству свій збірник народних пісень, хоча той згодом опинився в інших руках і був сприйнятий як макулатура.

Організація стрімко зростала – до 1936 року вона налічувала понад 80 філій, понад три тисячі читалень і стільки ж бібліотек. Діяльність товариства поширювалася аж до «Зеленого Клину» і стала поштовхом до створення Української далекосхідної республіки. «Просвіта» займалася не лише книжками: засновувала музеї та кінотеатри, понад тисячу хорів, дві тисячі театральних гуртків та сотні гуртків самоосвіти. Проте вже наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років її діяльність почала зазнавати серйозного тиску з боку польської влади [59].

Головною метою товариства стало сприяння розвитку українського народу в культурному, національно-політичному та економічному напрямках. Спочатку «Просвіта» мала однорівневу організаційну структуру з єдиним Головним відділом у Львові. Лише Статут 1870 року дозволив створення філій у повітах – першою з них стала філія в селі Бортники, відкрито у 1875 році. Від початку 1890-х років організація отримала право засновувати власні читальні. До 1914 року вони функціонували у 75% українських сіл Галичини, а до 1939-го мережею філій і читалень було охоплено вже 85% території західноукраїнських земель.

За шістдесят років своєї діяльності «Просвіта» випустила близько тисячі різних видань, зокрема підручників. У 1878 році товариство видало перший український молитовник, написаний народною мовою. Члени організації активно долучалися до заснування українських шкіл у відповідь на затвердження польської мови як офіційної в Галичині (1868), а також ініціювали петиції щодо створення кафедри української історії у Львівському університеті.

Зберігаючи культурно-просвітницький напрям, «Просвіта» стала основою для створення багатьох інших інституцій – економічних, фінансових, спортивних тощо. З метою покращення добробуту українців, що вважалося передумовою для їх культурного поступу, організація засновувала при читальнях крамниці, кооперативи, молочарні, ощадно-позичкові установи. Також було запроваджено стипендії для здібної молоді, з можливістю стажування за кордоном.

Із 1905 року за зразком галицької «Просвіти» подібні товариства почали з'являтися і в інших містах України – Одесі, Миколаєві, Катеринославі, Кам'янці-Подільському, Житомирі, Чернігові, Мелітополі та ін. У 1917–1922 роках філії «Просвіти» стали важливими осередками українського національного життя в центральних і східних регіонах країни. Проте у 1922 році радянська влада ліквідувала понад 4 тисячі таких осередків. У Західній Україні «Просвіта» діяла до 1939 року. Свою діяльність вона відновила вже у 1990 році під назвою Товариство української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта», а з 1991 року – як Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка [28].

Отже, створення товариства «Просвіта» стало логічною відповіддю на культурну, освітню та національну потребу українського народу в умовах Австро-Угорської імперії. Передумовами виникнення товариства були суспільно-політичні утиски, низький рівень освіти серед населення та активізація національного руху. Провідну роль у заснуванні організації відіграли представники української інтелігенції: письменники, науковці, священники, які усвідомлювали важливість просвітництва для збереження національної ідентичності. Завдяки ініціативам інтелігенції було сформовано основу для подальшої культурної розбудови України. Поява «Просвіти» ознаменувала початок нового етапу національного відродження. Її діяльність на довгі роки стала символом освітньої й духовної боротьби українців за своє майбутнє.

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНЯ, ВИДАВНИЧА ТА КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА

Товариство «Просвіта» мало ключову роль у піднесенні освітнього, культурного та національного рівня українського народу. Діяльність товариства охоплювала широку видавничу, просвітницьку й мистецьку роботу, спрямовану на пробудження самосвідомості та поширення знань серед населення.

Організація «Просвіта» має глибокі історичні витоки, а її заснування було зумовлене соціально-політичними умовами тогочасної доби. Серед основних завдань, які поставили перед собою її засновники, були: поширення освіти серед населення, підвищення рівня культури та добробуту українського народу шляхом подолання неписьменності. Значну увагу приділяли виданню й популяризації читанок, календарів, творів українських класиків, журналу «Життя і знання», а також створенню філій і читалень, бібліотек, танцювальних і театральних гуртків, кас взаємодопомоги тощо.

Діяльність «Просвіти» регулювалася Статутом, затвердженим указом австрійського міністерства внутрішніх справ від 2 вересня 1868 року за №3491. Головою товариства став професор академічної гімназії Анатоль Вахнянин. До керівного складу – Відділу – увійшли гімназійні викладачі О. Борковський, О. Огоновський, Ю. Романчук, професор учительської семінарії О. Партицький, чиновники М. Косак і К. Сушкевич, аспірант права М. Михалюк, а також художник і письменник К. Устиянович [25, с. 30].

Прагнення до національної незалежності та віра в світле майбутнє українського народу стали поштовхом для молодшої інтелігенції 60-х років XIX століття до створення організації, яка б займалася просвітницькою діяльністю. Їхнім глибоким переконанням було те, що лише шляхом підвищення освітнього рівня можна зміцнити національну самосвідомість, сформувати в народі

прагнення до власної державності й подолати впливи москвофільства та політику денаціоналізації з боку польських кіл.

Створене у 1868 році товариство «Просвіта» поставило собі за мету поширення знань серед українського населення. Спочатку засновники зосередилися на збиранні етнографічних матеріалів для кращого розуміння народного життя, однак уже через два роки пріоритетною стала саме освітня робота. Задля цього «просвіт'яни» активно поширювали україномовну літературу, готували до друку підручники з українською термінологією, підтримували народних учителів і надавали допомогу малозабезпеченим учням [38, с. 391-392].

З кожним роком товариство «Просвіта» дедалі активніше розвивало свою культурно-освітню діяльність серед українського населення, пробуджувало національну свідомість та створювало сприятливі умови для виникнення різноманітних громадських організацій і політичних партій. У той час, коли інтереси народу ігнорувалися, інтелігенція зазнавала утисків, а мова і культура піддавалися знищенню, при цьому 75 % українців були неписьменними, «Просвіта» зосередила свої основні зусилля на роботі серед селянства. У селах і містах з'являлися читальні з бібліотеками, а у містах відкривалися книжкові крамниці. Після ухвалення нового Статуту в 1891 році діяльність товариства вийшла на новий рівень, поєднувала освітню та економічну роботу. Читалень почало ставати дедалі більше, а завдяки активності членів «Просвіти» сільські читальні перетворилися на справжні осередки освіти й культури. Там організовувалися аматорські вистави, вечорниці, проводилися літературні вечори на честь Шевченка та Шашкевича, створювалися хори й оркестри.

Нерідко сільські колективи виїжджали з виставами у сусідні повіти і села, при читальнях діяли вечірні школи для неписьменних, різні курси. «Просвіта» також піклувалася про розширення мережі навчальних закладів для дітей селян, зокрема відкривала бурси. Таким чином, селянська молодь отримала можливість здобувати не лише освіту, а й національне виховання. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» з самого початку стикнулася з опором москвофілів, які видавали власні часописи «Слово» та «Русская Рада». Окрім «Просвіти», подібну

роботу серед селян намагалося вести й інше товариство – «Руська бесіда», засноване у 1874 році в Коломиї. Воно також поширювало освіту, видавало популярні книжки з питань релігії, моралі, науки та ведення господарства, створювало осередки у повітових містах і читальні у селах [19, с. 35].

Сільські читальні «Просвіти» діяли за чітко визначеними завданнями та регулярно звітували про свою діяльність перед відповідними філіями, а ті – перед материнською організацією. Звіти оформлювали у вигляді стандартних анкет, в яких зазначали кількість членів, склад керівництва, доходи й витрати, наявність бібліотеки, проведені культурні заходи та плани на майбутнє. Крім цього, читальні проходили перевірки – люстрації. У самих читальнях практикувалося читання вголос, після якого відбувалися обговорення прочитаного. Наприклад, у Вовчищовичах на такі заходи збиралося близько 30 слухачів, у Волосткові – 30–40, у Довгомостиськах – 15, у Дмитровичах-Конюшках – 20, а в інших Дмитровичах – 28 осіб. Зібрання завершувалися бесідою – так званою «гутіркою», яка тривала близько години. Частота цих читань могла бути різною – іноді вони проходили щовечора.

Завдяки ініціативі активістів «Просвіти» сільські читальні стали важливими центрами поширення знань, формування національної свідомості та збереження української культурної ідентичності. Вони відігравали ключову роль у пробудженні освітніх прагнень селян і поступовому подоланні культурної ізоляції.

Читальні були основними структурними одиницями Товариства «Просвіта». Їх створювали у містах, містечках і селах за ініціативою активістів та місцевої інтелігенції. Вони ставали громадськими просторами, де читали книги, вели бесіди, обговорювали історичні події, організовували виставки та святкування важливих дат. У читальнях збирали кошти на придбання книжок і агітаційну діяльність, створювали драматичні гуртки, хори й оркестри. Саме через читальні Товариство «Просвіта» донесло українське слово до широких верств населення. Там формувався світогляд українського селянина, який уперше отримував

можливість дізнатися про власну історію, культуру та національних героїв [21, с. 38].

Перший статут «Просвіти» надавав товариству науково-освітню спрямованість, визначав його метою «пізнання і просвіту народу». У другому статуті (1870 р.) ця наукова складова була виключена, і основною метою стала лише «широка просвіта серед українського народу». Наукову діяльність передали створеному у 1873 році Товариству імені Т. Г. Шевченка, яке об'єднало вчених не лише з Галичини, а й з усієї України та здобуло визнання у світовій культурній спільноті. У 1892 році ця організація перетворилася на Наукове товариство імені Шевченка, яке завдяки зусиллям Михайла Грушевського стало справжньою українською академією.

Третій статут (1876 р.) передбачав, що кожен член «Просвіти», сплачуючи внески, щомісяця отримував безкоштовно одну популярну книжку, видану товариством, що стимулювало народні маси вступати до організації, а видання таким чином потрапляли до рук селян.

Таким чином, «Просвіта», яка зберігала свою національну орієнтацію, розширювала діяльність і трансформувалася зі суто освітньої організації у освітньо-економічну. Вона почала засновувати перші українські професійні школи, відкривати різноманітні курси та видавати економічну літературу для широкого читача. У лютому 1909 року, під час 40-річчя «Просвіти», у Львові відбувся I Всеукраїнський освітньо-економічний конгрес, у якому взяли участь 768 економістів і педагогів з усієї України для визначення стратегій подальшого розвитку нації.

Ідея культурно-освітньої роботи серед широких селянських мас залучала до товариства все більше членів із числа інтелігенції, міщан, робітників і селян, що сприяло розширенню мережі філій і читалень. До 1897 року «Просвіта» налічувала 31 тисячу членів, а до 1914 року їх число зросло до 197 тисяч. У 1871 році товариство започаткувало перші курси української мови – читання і правопис для службовців. Піклуючись про освіту населення, «Просвіта» виділяла стипендії для здібної молоді та організовувала стажування спеціалістів-

господарників за кордоном. У сільській місцевості священники, пов'язані з товариством, поширювали ідеї тверезості [11, с. 602-603].

Товариство «Просвіта» змогло побудувати розгалужену мережу бібліотек різного рівня. На найвищому рівні діяли Головна та спеціальні бібліотеки у Львові. Наступним рівнем були бібліотеки філій, а до найнижчого належали бібліотеки сільських читальнь. Незважаючи на обмежені фонди, бібліотеки читальнь активно проводили масову роботу серед населення – організовували голосні читання, популярні лекції, театральні гуртки, а також пропагували серед селян найкращі зразки художньої літератури. Вся ця діяльність сприяла підвищенню грамотності та формуванню національної свідомості. Через нестачу кваліфікованих працівників, один бібліотекар часто обслуговував кілька сільських читальнь, розташованих неподалік одна від одної.

Яскравим прикладом ефективно організації мережі стала діяльність бібліотек філії «Просвіти» у Копичинцях, де бібліотеки діяли практично при кожній читальні. Попит на книги невпинно зростав, тому місцеві громади старанно поповнювали фонди бібліотек. Подібним чином функціонували бібліотеки інших філій, обслуговуючи не лише селян, а й службовців та робітників.

Головна бібліотека товариства у Львові вважалася єдиною українською науковою бібліотекою Галичини 1860-х років (адже бібліотека НТШ була заснована лише у 1890 році). Її фонд формувався з наукових, науково-популярних видань та художніх творів, з особливим акцентом на українознавчих працях. Під час становлення бібліотека виконувала не лише традиційні функції, а й брала на себе додаткові завдання. Тут накопичувалися не лише книги, а й рукописи, стародруки, карти, альбоми, а також картини і антикварні предмети. Мешканці приносили до бібліотеки старовинні ікони, археологічні знахідки, вироби з глини та дерева – речі, які зберігалися у родинах як сімейні реліквії. Для збереження цих антикваріатів при бібліотеці було створено музейний відділ [31, с. 246].

Важливим напрямом діяльності товариства «Просвіта» була також і видавнича діяльність. Ідеї формування національної свідомості та політичного

мислення активно підтримувались і поширювались Товариством «Просвіта» серед інших видавництв, організацій та громадських ініціатив. Як зазначають сучасні дослідники української книжкової справи, серед українських видань чимало аналогів можна знайти саме у публікаціях львівської «Просвіти» [4]. Першою спробою в цьому напрямі була белетристична серія «Сільська бібліотека», що виходила у Петербурзі в 1860–1862 роках під редакцією Пантелеймона Куліша і включала 39 випусків творів письменників, відомих серед простого народу. Згодом так звана «народна книжка» поповнилася виданнями київської «Громади» (1874–1876), серіями видавництва «Вік» (1896–1916, 140 назв), книжками Бориса Грінченка в Чернігові (1894–1901, близько 50 назв), а також публікаціями «Благотворительного общества» в Петербурзі (1899–1919, 18 назв) і численними випусками товариств «Просвіта» в Катеринославі, Києві, Одесі, Ужгороді тощо. Саме ці організації, що діяли більш або менш систематично, напередодні створення львівської «Просвіти» або одночасно з нею, заклали основу загальнонаціонального фонду популярної книжкової класики.

Науково-популярні видання «Просвіти», як і інші аналогічні ініціативи, мали передусім просвітницьке спрямування. Їхні автори прагнули донести до широкого загалу розуміння значущості повсякденної праці, її місця в загальному виробничому процесі людства, удосконалити трудові навички, сформувати гігієнічну культуру та допомогти в осмисленні світу на науковій основі. Водночас члени товариства не забували й про духовні потреби народу. Так, у 1878 році за благословенням митрополита Сильвестра Сембратовича «Просвіта» видала український молитовник, написаний народною мовою. Це стало знаковою подією, адже молитовник, поряд із Біблією, був основною книгою в кожній українській родині [32, с. 213].

На відміну від періодичних видань «Галицько-руської матиці», які мали здебільшого науковий характер, часописи «Просвіти» були орієнтовані на широке коло читачів. Перше видання товариства – журнал «Письмо з «Просвіти» – вийшло друком 1 жовтня 1877 року. У вступній статті редакція не лише переконливо обґрунтувала потребу у новому просвітницькому виданні для

народу, а й ознайомила читачів із тематикою журналу, при цьому підкресливши свою політичну нейтральність: «Товариство «Просвіта» має повну надію, що за посередництвом свого письма, уникаючи старанно будь-яких політичних справ, згромадить всі старші й молодші сили руської інтелігенції в один великий народний табір». Варто відзначити, що редактори дотримали цієї обіцянки – на сторінках видання здебільшого публікувалися статті виховного і повчального характеру, спрямовані на простих людей. Тут можна було знайти багато корисних порад – як піклуватися про здоров'я, правильно виховувати дітей, ефективно вести господарство, яких кредитів варто уникати та якими – користуватися.

Інформація про громадсько-економічне та культурно-освітнє життя в різних містах і селах Галичини подавалася у рубриці «Письма з різних сторін». У ній розміщувалися численні матеріали про стан освіти в краї, проблеми українських шкіл, зокрема про польське впливання на навчання дітей. У рубриці «Новинки» часопис інформував про події національного руху в Галичині – зокрема про використання української мови в роботі державних установ, проведення літературно-музичних вечорів на честь ювілеїв видатних діячів тощо. Значна частина відомостей про громадське та культурне життя містечок і сіл надходила від самих читачів, найцікавіші з яких публікувалися в розділі «Переписка редакції» [64, с. 32-33].

У 1893 році товариство «Просвіта» поновило випуск щомісячного журналу для народного просвітництва під назвою «Читальня». З 1894 до 1896 року він виходив двічі на місяць. У вступній редакційній статті «Слово від Видавництва», розміщеній у першому номері, підкреслювалася мета часопису – поширення освіти серед населення та сприяння зростанню національної свідомості українців.

Упродовж перших двох років кожен випуск журналу починався з уривків із Євангелія, які супроводжувалися стислими поясненнями або інформацією про церковні свята. Видання використовувало етимологічний правопис, а біблійні тексти подавалися кирилицею. На сторінках журналу також публікувалися історичні твори Миколи Костомарова, поезія Тараса Шевченка, Маркіяна

Шашкевича, Івана Котляревського, а також прозові твори Григорія Квітки-Основ'яненка, Бориса Грінченка, Миколи Гоголя тощо.

Водночас значну увагу в журналі приділяли практичним порадам щодо ведення господарства: як вирощувати городину, доглядати худобу, захищатися від хвороб і дбати про здоров'я. Важливу інформацію також публікували в тематичних рубриках, зокрема: «Порадник господарський» (про економіку, промисловість і торгівлю), «Що нового в світі чувати?», «Новини і всячина» (огляд подій суспільного, економічного та культурного життя), «Сойм краєвий» (аналіз діяльності галицького крайового сейму), «Вісті просвітні» (повідомлення про відкриття нових читалень, діяльність філій товариства, загальні збори тощо). Окрім того, читачі знаходили в журналі гумористичні історії в рубриці «Сміх і правда», загадки та інші розважальні матеріали [64, с. 33].

Правничі видання Товариства «Просвіта» охоплювали ключові сфери законодавства, пояснювали як норми публічного права (що регулюють взаємини між особою та державою), так і приватного права (що стосуються відносин між рівноправними громадянами). Їх головною особливістю була практична користь для звичайних людей. У публікаціях доступною мовою роз'яснювали права громадян, особливості функціонування державної та місцевої влади, зосереджувались на захисті інтересів простих українців. Це сприяло формуванню правової обізнаності та громадянської свідомості. Значну увагу приділяли також цивільному праву, особливо питанням захисту майна. Матеріали часто подавали у формі діалогу – запитання-відповідь – із практичними прикладами, що робило їх легшими для сприйняття. Оповіді про вигаданих героїв, які стикалися з різними юридичними ситуаціями, допомагали читачам краще зрозуміти свої права та обов'язки. Усе це сприяло активізації правового самозахисту українців Галичини – як у стосунках із державними структурами, так і в приватному житті – й узгоджувалося з просвітницькою метою «Просвіти» впродовж усієї її діяльності [48, с. 187].

Просвітяни розвивали видавничу діяльність у двох головних напрямках: вони не лише готували доступні народові популярні видання, а й взялися за друк

шкільних підручників. Це стало вагомим кроком у формуванні національної системи освіти, особливо на рівні середньої школи. Перші україномовні підручники були призначені для єдиної на той час академічної гімназії, яка мала чотири нижчі класи з навчанням українською. Серед них – перекладена О. Партицьким «Латинська граматика» Шульца, «Фізика» (обидві – для IV класу), а також «Природна історія» Полянського – для I класу. Так було покладено початок вирішенню проблеми нестачі навчальної літератури українською мовою, і цей крок мав велике значення. До 1876 року «Просвіта» видала 17 підручників загальним накладом 13 тисяч примірників.

Окрім видавництва, Товариство проводило й інші значущі заходи. Одним із найважливіших стало вшанування пам'яті Тараса Шевченка – традиція, започаткована студентством ще в 1860-х роках і згодом підтримана «Просвітою» спільно з іншими українськими організаціями Львова.

На початковому етапі діяльності організація зосереджувала зусилля на внутрішньому структурному оформленні, налагодженні видавничої справи та підтримці українофільських ідей. Проте з часом вплив «Просвіти» зростав, охоплював дедалі ширші сфери, зокрема етнополітичні інтереси народу. Організація ставала дедалі впливовішою в культурному житті русинів Галичини й знаходила підтримку серед українців Наддніпрянщини.

Львів був не лише адміністративним центром товариства, але й осередком усієї його діяльності в перші роки. Це пояснюється тим, що на початках «Просвіта» мала елітарний характер: її головна мета полягала у просвітницькій роботі інтелігенції, яка гуртувалася переважно у Львові та здійснювала свою діяльність через місцеві структури. У провінційних регіонах організація була представлена окремими особами – агентами, які займалися розповсюдженням друкованої продукції, збором внесків і підготовкою до відкриття філій. Власне філії й читальні почали з'являтися вже у середині 1870-х років.

У Львові постійно функціонував Виділ (згодом – Центральний або Головний Виділ), а загальні збори товариства регулярно проводилися в місті. Спершу ці зібрання відбувалися у міській стрільниці, в орендованих «Руською

Бесідою» приміщеннях Народного дому, а пізніше – в будинку на вул. Краківській [49].

Упродовж 1869–1880 років львівська «Просвіта» опублікувала 60 назв популярних книг загальним накладом 489 400 примірників. За перші 40 років своєї діяльності (1868–1908) товариство видало 308 популярних праць загальною кількістю 2 325 115 примірників. У період з 1871 по 1876 рік було підготовлено і надруковано 17 шкільних підручників для гімназій накладом 12 300 примірників. Загалом, протягом 70 років (1868–1939), під егідою львівської «Просвіти» та її численних філій побачило світ понад тисячу різноманітних видань (без урахування періодики): книги, брошури, малі видання («метелики»), перші 22 українськомовні шкільні підручники, листівки, карти, музичні ноти, портрети визначних українських діячів тощо. Сукупний наклад усіх цих матеріалів перевищив 5 мільйонів примірників. Із сучасної точки зору важко уявити, як у тодішніх умовах бездержавності, при тиску й обмеженнях з боку влади, товариству вдалося досягти таких масштабів видавничої діяльності. Цього було досягнуто завдяки самофінансуванню, ініціативності, професійності та самовідданій праці щирих патріотів – людей, які щиро вірили в українську національну ідею [12, с. 50-51].

Значення діяльності «Просвіти» у формуванні культури української еліти полягало не лише в її об'єднавчій ролі та окресленні майбутнього шляху для нації, а й у створенні нового національного культурного простору. Цей простір ґрунтувався на історичних витоках української ідентичності та був пов'язаний єдиною мережею освітньо-культурних осередків. Уже в 1868–1869 роках було засновано три філії товариства, розпочато видання власного друкованого органу – «Письмо з «Просвіти». Із 1880 року з'явилася політична газета «Діло» (редактор – В. Барвінський), а також відкрито професійні навчальні заклади: «Господарську школу» в селі Миловання, «Торгівельну» у Львові та «Жіночу школу домашнього господарства» в Угерцях Винявських. Значний суспільний відгук на діяльність товариства сприяв офіційному визнанню його на рівні держави, зокрема фінансуванню з боку галицького сейму.

Від 1868 року «Просвіта» почала видавати популярну серед сільського населення «Читанку» – «Зоря». Протягом 1870–1939 років, хоч і з перервами, випускалися народні календарі, які слугували свого роду енциклопедіями: вони містили корисну господарську, економічну, політичну інформацію, художні тексти (в тому числі перекладні), біографії видатних українських діячів культури.

Продовжуючи традиції освіти, закладені ще за доби українського бароко, та виступаючи як центр мовно-культурного відродження, «Просвіта» активно порушувала питання українізації шкільництва і заснування кафедри історії України у Львівському університеті.

Таким чином, діяльність «Просвіти» стала духовним осердям, що з'єднало культурні процеси в Україні від ХІХ до ХХІ століття. Продовження її роботи в добу УНР, а також сучасне відродження засвідчують неперервність і послідовність зусиль української інтелігенції у формуванні національного культурного простору, наповненого ідеями просвітництва та єдності [60, с. 102].

Можна зробити висновок, що у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття Товариство «Просвіта» стало потужним рушієм національного відродження українців у Галичині. Його діяльність охоплювала освітній, видавничий та культурний напрями. Організація видала тисячі назв книжок, зокрема перші українські шкільні підручники, що сприяло становленню національної системи освіти. Значну роль відігравали й культурні ініціативи: створення читалень та підтримка українофільських традицій. За роки своєї діяльності «Просвіта» швидко перетворилася з локальної ініціативи на важливу громадську інституцію, яка впливала на духовне життя українців як у Галичині, так і за її межами. Львів став осередком цієї діяльності, з якого просвітянський рух поширювався по всьому краю.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Інтерактивні методи навчання на уроках історії України сприяють активному залученню учнів у пізнавальний процес та формуванню кращого розуміння матеріалу. Інтерактивні методи допомагають не лише засвоїти факти, а й розвинути критичне мислення, комунікативні навички й інтерес до національної історії. Застосування цих методів є вкрай актуальним при вивченні ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку України другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Інтерактивне навчання не є абсолютно новим явищем – схожі підходи використовувалися ще з давнини, а в радянській педагогіці на початку ХХ століття вони були досить популярними, зокрема у вигляді лабораторного та бригадного навчання 1920-х років. Американські дослідження свідчать, що під час лекції учень засвоює лише близько 5% інформації, під час читання – 10%, роботи з відео- чи аудіоматеріалами – 20%, під час демонстрацій – 30%, у процесі дискусій – 50%, під час практичної діяльності – 75%, а якщо учень сам навчає інших або відразу застосовує знання – до 90%.

Таким чином, пасивні методи навчання, які ґрунтуються лише на сприйнятті й відтворенні знань, є значно менш ефективними порівняно з активними та інтерактивними, які в разі підвищують рівень засвоєння. Інтерактивний підхід перетворює учня з пасивного споживача знань на активного учасника освітнього процесу, формує відчуття особистої залученості та відповідальності за результат. Це, у свою чергу, стимулює внутрішню мотивацію до навчання. Завдяки елементам новизни та нестандартності інтерактивні методи, за умови їх правильної організації, викликають значно більший інтерес до навчання [54, с. 225].

Термін «інтерактивний» походить від англійських слів «inter» – «взаємний» та «act» – «діяти» і означає бути активним учасником постійного діалогу. Відповідно, інтерактивне навчання – це процес, який базується на активній взаємодії між учителем і учнями. У педагогіці інтерактивне навчання розглядається як:

- процес засвоєння знань за допомогою взаємодії учня з навчальним середовищем, яке служить сферою набуття досвіду;
- навчання, що спирається на психологію взаємин і співпраці між людьми;
- спільний пізнавальний процес, де знання здобуваються в діалозі між учнями та вчителем;
- організація пізнавальної діяльності з чіткою метою – створити комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою інтелектуальну спроможність і успіх.

Отже, інтерактивне навчання – це спосіб пізнання, який здійснюється через спільну діяльність учнів, під час якої вони обмінюються інформацією, взаємодіють, моделюють різні ситуації, разом розв'язують проблеми, оцінюють дії один одного і власну поведінку, формують атмосферу співпраці задля досягнення спільної мети [62, с. 179-180].

Наприкінці ХХ століття інтерактивні технології отримали широке застосування в теорії та практиці американської освіти, використовувались при викладанні різних предметів від початкової до старшої школи. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром у Меріленді (США) у 1980-х роках, показали, що інтерактивне навчання значно підвищує рівень засвоєння матеріалу, впливає не лише на свідомість учня, а й на його емоції, волю, дії та практичні навички.

Справжній розвиток індивідуальності можливий лише тоді, коли освітня теорія не просто декларує потребу у творчості педагога і учня, а систематично реалізує її через відповідні методи у навчально-виховному процесі. Завдання сучасного вчителя – віднайти підхід до кожного учня і допомогти йому

розкритися. Навіть найбільш сором'язливі діти можуть за допомогою інтерактивних методів, що формуються завдяки сприятливому навчанню, розкривати свої можливості та проявляти себе. Інтерактивні технології – це насамперед ефективний інструмент, який впливає не лише на рівень знань учнів, а й на їхні почуття, характер, комунікативні здібності та творчі навички [24, с. 32].

На нашу думку, одним із ефективних методів, який можна використовувати на уроках історії України в 9 класі при вивченні ролі товариства «Просвіта», є метод мозкового штурму.

«Мозковий штурм» – це динамічний метод розв'язання проблем, який активізує творче мислення, спонукає учасників висловлювати якомога більше ідей, у тому числі незвичних чи нестандартних. Після завершення генерації думок найвдаліші з них обираються для подальшого практичного застосування. Цей метод широко використовується для пошуку нетрадиційних рішень та належить до методів експертного оцінювання.

Його основні навчальні цілі полягають у розвитку здатності застосовувати теоретичні знання для аналізу реальних проблем, умінні формулювати запитання, пропонувати різноманітні шляхи реалізації задуманого, ухвалювати рішення в умовах невизначеності, а також в аналітичному та прогностичному підході до ситуацій.

У виховному плані метод сприяє розвитку працелюбності, креативності, конкурентоспроможності, відповідальності за особисті та колективні результати, впевненості в собі, потреби досягати мети, навичок групової роботи, комунікативної культури й соціальної активності. Метод мозкового штурму допомагає формувати особистість, здатну до саморозвитку й самореалізації.

Процес мозкового штурму зазвичай поділяється на три етапи: перший – це генерація ідей, другий – аналіз, систематизація та розвиток пропозицій, третій – формування практичних рішень. У першій фазі важливо не оцінювати висловлені думки, щоб не порушити хід творчого мислення. Основна увага у межах цього методу зосереджена не стільки на кількості ідей, скільки на їхній якості. На

наступному етапі кожна з них намагаються доопрацювати й знайти раціональне зерно, зосереджуються насамперед на позитивних аспектах [35, с. 45].

Ефективність проведення «мозкового штурму» значною мірою залежить від ролі тренера. Саме від нього залежить створення сприятливої морально-психологічної атмосфери в групі, організація процесу таким чином, щоб кожна пропозиція була врахована, жодна ідея не загубилася, а висловлювання учасників були змістовними, а не оціночними.

Успіх цього методу також обумовлений готовністю учасників вільно висловлювати нестандартні думки. Найкращих результатів досягають ті, хто вже має певний досвід участі у подібних сесіях.

Для результативного мозкового штурму важливо вміти користуватися як вербальними, так і невербальними засобами комунікації. Особливе значення має мовлення, зокрема публічне, або ораторське. Виступаючи перед аудиторією, учасники вдосконалюють свою здатність формулювати думки і доносити їх максимально ефективно, відповідно до цілей інформування, переконання, мотивації чи навіювання. Для цього кожен має володіти відповідними мовними навичками і технікою виступу.

Метод «мозкового штурму» доречно застосовувати в таких випадках:

- для розкриття змісту певного поняття;
- для пошуку рішень у проблемній ситуації;
- для з'ясування рівня обізнаності учасників та їхнього ставлення до

певного питання, проблеми чи явища [29, с. 37].

Метод «мозкового штурму» на уроках історії України у 9 класі можна ефективно використати для обговорення ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку країни. Учням можна запропонувати висловити ідеї, як «Просвіта» могла впливати на формування національної свідомості українців. Один із варіантів завдання: уявити, які заходи організувала б «Просвіта» сьогодні, щоб популяризувати українську мову й культуру серед молоді. Також можна дати завдання сформулювати гасла, які могли б бути девізами «Просвіти» у XIX столітті. Використання методу «мозкового штурму» розвиває в учнів

аналітичне мислення, уяву та вміння працювати в команді. Після генерації ідей клас спільно обирає найцікавіші концепції та обговорює, які з них реально могли б вплинути на суспільство, що активізує пізнавальну діяльність і поглиблює розуміння історичних процесів за допомогою творчості.

Не менш ефективним є також і використання методу роботи в групах на уроках історії. Ефективні взаємини ґрунтуються на принципі рольової компліментарності, коли ролі одних осіб органічно доповнюють ролі інших. У разі гармонійної пари йдеться про рольовий консонанс, а у вимірі групи – про рольовий ансамбль. Команду можна охарактеризувати саме як такий ансамбль, у якому учасники тонко відчують одне одного, гнучко реагують на потреби колег, готові підтримати, вислухати, за потреби – підбадьорити, підштовхнути або критично оцінити. Водночас поняття «роль» не обмежується лише офіційною посадою чи функціями, прописаними в штатному розписі. За такими званнями, як директор школи, заступник з навчальної чи виховної роботи, вчитель-предметник, стоять особистості з унікальним світоглядом, життєвим шляхом і системою цінностей. Саме ці особистісні цінності відіграють ключову роль у прийнятті рішень, побудові стосунків та вирішенні конфліктів. Вони наповнюють кожен професійну роль глибоким індивідуальним психологічним змістом [36, с. 14].

Вивчення історії активно сприяє соціалізації учнів: цей предмет формує емоційно-ціннісне ставлення до життя, розвиває активну громадянську позицію, навички демократичної поведінки, ефективного спілкування, критичного мислення, ініціативність і самостійність. Особливо результативно ці якості формуються під час групової роботи на уроці. Така форма навчання передбачає діяльність учнів у малих групах із спільною метою, де вчитель не керує кожним індивідуально, а організовує процес через завдання, які спрямовують роботу групи, що забезпечує умови для співпраці з ровесниками, сприяє соціальній взаємодії та дає можливість досягати високих результатів у навчанні. Групове навчання легко поєднується з традиційними методами викладання і може використовуватись на будь-якому етапі уроку. Спільне навчання створює

атмосферу підтримки, в якій діти можуть сміливіше розкривати свій потенціал і виходити за межі наявних знань та умінь [42, с. 145-146].

Групова робота дає змогу школярам навчатися у співпраці з однокласниками, реалізовує потребу в спілкуванні та краще засвоює навчальний матеріал. Її легко інтегрувати з традиційними методами викладання історії, однак ефективність залежить не лише від самого факту поділу на групи. Якщо вчитель не продумає структуру групи й завдання, співпраця може не відбутися або ж призвести до конфліктів чи суперництва. Для досягнення результату важливо знати, які компоненти забезпечують ефективне співробітництво, і ретельно аналізувати не лише зміст роботи, а й презентацію результатів. Доцільно формувати змішані групи, де будуть учні з різним рівнем навчальних досягнень, а також використовувати міжгрупову взаємодію. Такий підхід особливо ефективний у брейн-рингах, проєктній діяльності чи командному пошуку інформації. Спільна робота сприяє не лише академічному зростанню, а й соціалізації, формуванню доброзичливої атмосфери, розвитку поваги в колективі та зменшенню інтернет-залежності [18, с. 243-244].

Ключову роль у забезпеченні результативності кооперативного навчання відіграє саме вчитель, оскільки він відповідає за організацію ефективної групової діяльності, яка має сформувати в учнів уміння співпрацювати та надавати взаємну підтримку. До основних функцій педагога у процесі організації групової діяльності належать: ознайомлення з навчальним матеріалом, планування спільної діяльності, індивідуальне виконання завдань, групове обговорення результатів (із внесенням уточнень, доповнень, узагальнень), а також підбиття підсумків. На кожному з цих етапів учитель виконує конкретну функцію, підтримує та спрямовує учнів. Завершується процес презентацією результатів роботи груп, аналізом виконаного завдання й узагальненням усього здобутого досвіду в контексті досягнення навчальної мети [45, с. 78].

Метод групової діяльності на уроці історії України у межах вивчення теми ролі товариства «Просвіта» дає змогу продемонструвати учням реалії культурного відродження того часу. Кожна група може отримати окремий напрям

дослідження: освітня діяльність, видавнича справа, театральні гуртки, бібліотеки, лекції. Учні можуть працювати з джерелами, презентаціями або короткими текстами, після чого презентують результати іншим, що розвиває аналітичне мислення та вміння узагальнювати інформацію. Задля креативного розвитку учнів можна запропонувати створити мініафішу «просвітянського» заходу або сценарій просвітницької лекції для селян. Групова форма роботи дає змогу учням виявити, що культурна робота товариства мала конкретний вплив на свідомість українців і сприяла національному пробудженню українського народу.

Досить цікавим є також і застосування методу рольової гри. Використання дидактичних ігор під час вивчення історії у ліцеї дає змогу зосередити увагу на самому учневі. Такий підхід орієнтований на особистість ліцеїста, визнає його активним учасником освітнього процесу, рівноправним партнером на уроці. Дидактичні ігри доцільно широко застосовувати як ефективний інструмент навчання, виховання й розвитку. Рольові ігри сприяють розвитку уваги, спостережливості, кмітливості. Підвищення інтелектуального навантаження викликає потребу в пошуку способів підтримання інтересу учнів до навчального матеріалу та активності протягом усього заняття. Одним із найдієвіших педагогічних стимулів у дидактичних іграх є пізнавальна перспектива, яка мотивує школярів до самонавчання й формує відповідальне ставлення до здобуття знань [47, с. 419-420].

Одним із ключових методів на уроках історії є рольова гра. Під час її проведення учні вивчають різні факти та погляди через перевтілення у відповідні ролі. Існують різні форми рольових ігор: історичні суди, прес-конференції, «круглі столи», театралізовані вистави тощо. Завдання вчителя – забезпечити максимально широкий і глибокий розгляд теми з використанням доступної для учнів інформації. Вчитель не повинен нав'язувати готові відповіді або схилити учнів до певної позиції, а стимулювати їх формувати власну думку. Особливо ефективним є прийом, коли учні не лише переконують опонентів, а й самі піддають критиці власні погляди. Рольова гра – це маленька вистава з елементами імпровізації, яку готують учні. Вона вимагає ретельної підготовки і має значний

пізнавальний, розвивальний та виховний вплив. Рольові ігри є одними з найцікавіших для дітей, адже історія зі своїми героїчними подіями, легендами, боротьбою добра і зла створює ідеальний простір для ігрової діяльності. Саме за допомогою організації рольових ігор можливим є суттєве оновлення навчального процесу з історії [26, с. 213-214].

Під час рольової гри учні самостійно долають труднощі, ставлять перед собою завдання та виконують їх. Використання рольових ігор на уроках сприяє розвитку пізнавального інтересу. Натомість сучасний традиційний урок, де домінує роль учителя, часто обмежується опитуванням, перевіркою домашніх завдань і коротким, формальним поясненням нового матеріалу. Це призводить до пасивного ставлення учнів до навчання та відсутності розвитку їхнього пізнавального інтересу. Саме тому вчителі-експериментатори віддають перевагу формам уроку, які сприяють відкритому та живому спілкуванню між учителем і учнями, дають можливість проявити індивідуальність, що, у свою чергу, стимулює і формує активність у пізнавальній діяльності [50, с. 204].

Метод рольової гри на уроці історії України при вивченні ролі товариства «Просвіта» допомагає учням осмислити сутність тогочасної культурної боротьби. Учні можуть перетілитись у діячів «Просвіти», дискутувати про проблеми і здобутки організації, що дає змогу краще зрозуміти мотивацію та ідеї активістів, а також їхній вплив на формування національної свідомості. Рольова гра стимулює критичне мислення, адже учні змушені захищати позиції різних історичних персонажів і презентувати тему з різних сторін. Ігровий формат уроку сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в команді. За допомогою імпровізації учні активно включаються в навчальний процес і краще запам'ятовують матеріал, що також допомагає їм усвідомити значення культурних рухів в історії України.

Досить популярним сьогодні є також і використання технології *byod* на уроках історії України. Технологія *BYOD* полягає в тому, що учні використовують власні мобільні пристрої для виконання запланованих учителем завдань під час уроку. Смартфони та планшети – це сучасні персональні

комп'ютери з сенсорними екранами, які мають можливість підключення до Wi-Fi, швидкий доступ до Інтернету через 3G, обладнані фотокамерою, мікрофоном, операційною системою з підтримкою встановлення додатків, змінними накопичувачами (ємністю понад 4-8 ГБ), потужними процесорами та тривалим часом роботи без підзарядки. Всі ці функції забезпечують повноцінну мобільну роботу в навчальному процесі. Існує безліч мобільних додатків і платформ для навчання, серед яких Google Forms, Survey Monkey, Kahoot!, Plickers, Grand Tools, Prompt offline translator, Education App For Kids, Linear X, Quick quadratics, Prezi, PowToon та інші. Завдяки цим програмам вчитель може оперативно оцінювати знання учнів, створювати інтерактивні навчальні матеріали у цифровому форматі. Ці додатки сумісні з різними операційними системами, наприклад, Windows, Linux, Android, BlackBerry, iOS, що дозволяє учням виконувати тести, відповідати на контрольні питання, розв'язувати задачі, створювати презентації та графіки без використання стаціонарних комп'ютерів [15, с. 135].

Мобільні технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу, відкривають широкі можливості для застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні. Тому вчителям необхідно розробляти нові методи подачі інформації, що поєднують використання мобільних пристроїв із традиційними прийомами викладання. Впровадження сучасних інформаційних технологій у навчально-виховний процес є важливою складовою професійної діяльності вчителя. Застосування технології BYOD, враховуючи вирішення проблем, що можуть виникати при використанні мобільних технологій у навчанні в основній школі, є доцільним інструментом для вдосконалення навчального процесу, його автоматизації та підвищення мотивації учнів до вивчення предметів [1, с. 3].

Технологію BYOD на уроках історії України можна ефективно використовувати для вивчення ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку країни. Учні можуть самостійно шукати додаткову інформацію про ключових діячів товариства, переглядати архівні документи та фотоматеріали через мобільні пристрої під час уроку. За допомогою інтерактивних платформ, зокрема Kahoot чи Quizlet, можна проводити вікторини для закріплення знань про

внесок «Просвіти». Учні також можуть створювати спільні онлайн-презентації або цифрові проєкти, об'єднуватися у групи безпосередньо в класі. Використання BYOD допомагає швидко обмінюватися ідеями, коментувати роботи однокласників та формувати критичне мислення. Завдяки такій технології уроки стають більш цікавими для дітей і залучають учнів до активної участі у процесі навчання, що підвищує інтерес до теми та допомагає оцінити значення товариства «Просвіта» для української культури.

Отож, використання інтерактивних методів на уроках історії України значно підвищує зацікавлення учнів і активізує їхню пізнавальну діяльність. Інтерактивні методи сприяють розвитку критичного мислення, умінню аналізувати та оцінювати історичні події з різних точок зору. Інтерактивна форма навчання стимулює співпрацю між учнями, покращує комунікативні навички і формує соціальну компетентність. Завдяки залученню різноманітних технологій та ігрових прийомів уроки стають більш доступними для сприйняття дітьми. Крім того, інтерактивні методи допомагають учням усвідомлювати значення історичних подій для сучасності. Саме тому використання інтерактивних методів на уроках історії сприяє формуванню відповідального громадянина з активною життєвою позицією.

РОЗДІЛ 4

ІНТЕГРАЦІЯ ВИВЧЕННЯ СПАДЩИНИ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Інтеграція спадщини товариства «Просвіта» до шкільного курсу історії України є важливим чинником збереження національної ідентичності та формування розуміння власної культури серед учнів. Вивчення культурних надбань товариства допомагає школярам усвідомити багатство і унікальність українського народу, що сприяє не лише засвоєнню знань про минуле, а й вихованню поваги та гордості за власну державу.

Культурна спадщина є важливим чинником ідентифікації будь-якого народу, що визначає його роль і внесок у світову цивілізацію. Знайомство з досягненнями минулих поколінь та доступ до них сприяють гармонійному розвитку особистості як частини суспільства, а також формують розуміння різноманітності світу й важливість мирного та толерантного співіснування. Культурні права людини і громадянина, що належать до другого покоління прав після особистих і політичних, мають велике значення. У сучасних демократичних та правових державах важливо забезпечувати захист цих прав, зберігати культурну спадщину та створювати умови для загального доступу до культурних цінностей. Особливо слід відзначити, що культурна спадщина є ключовою складовою вітчизняного краєзнавства, що робить Україну унікальним туристичним напрямком завдяки багатій історії, архітектурі, ремеслам і кулінарним традиціям [30, с. 27].

Збереження історико-культурної спадщини як складової національної ідентичності набуло особливої актуальності у зв'язку з російською агресією проти України. Спочатку окупація та анексія Автономної Республіки Крим, а також початок бойових дій на території Донецької та Луганської областей, а згодом і повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року спричинили втрату значної частини історико-культурних цінностей нашої держави. Нажаль, процес

фізичного знищення, викрадення та загроза подальшої руйнації національної ідентичності, що втілена в пам'яті, культурі, природних ландшафтах та інших об'єктах, поки що залишається гострою проблемою. Історико-культурна спадщина, її осмислення, збереження та популяризація є ключовим чинником культурного розвитку нації, формування її самоідентифікації та презентації на міжнародній арені. Належно представлена спадщина виступає потужним каталізатором патріотичного виховання, формування національних цінностей і усвідомлення належності до спільноти. Крім того, її слід розглядати як важливий механізм захисту від російських історико-культурних наративів, спрямованих на знищення України і українців як нації.

Україна, навіть у складних умовах війни, має значний потенціал своєї матеріальної та нематеріальної історико-культурної спадщини, а також можливості для її популяризації як всередині країни, так і на міжнародних платформах, що можна розглядати як важливий напрямок сталого розвитку у період післявоєнної відбудови, культурної дипломатії та духовного розвитку, що є невід'ємною частиною цивілізаційного поступу людства.

Історико-культурна спадщина України має стратегічне та тактичне значення, впливає на історико-культурний розвиток, матеріальне й духовне життя, державотворчі процеси, а також політичний і економічний розвиток країни в цілому. Особливо важливим стає її використання для формування суспільно-національного імунітету проти шкідливих російських наративів і дискурсів. Спадщина також є дієвим інструментом консолідації української нації навколо важливих досягнень попередніх поколінь, об'єктивної оцінки суперечливих історичних питань і формування збалансованого україноцентричного погляду на власну історію та культуру [57, с. 155].

Культурна спадщина відіграє важливу роль у формуванні ідентичності – тобто усвідомлення людиною або соціальною групою своєї належності до певної етнічної, національної чи культурної спільноти. Як зазначають науковці, спадщина поділяється на матеріальну (архітектурні пам'ятки, археологічні знахідки, твори мистецтва, музейні експонати, старовинні речі побуту) і

нематеріальну (звичаї, мова, ритуали, музика, танці, традиційні ремесла тощо). До прикладів нематеріальної спадщини України можна віднести український борщ, визнаний ЮНЕСКО, і кримськотатарський орнамент «Орьнек». За словами дослідниці Ескендері Аблялімової, культурна спадщина також є опорою для особистої та локальної ідентичності: її бабуся після депортації змогла на дотик пригадати рідне село в Криму – місце, що символізувало зв'язок із родом, народом і землею. Таким чином, культурна спадщина не лише зберігає пам'ять, а й формує відчуття належності, заохочує до вивчення мови, традицій і передавання їх майбутнім поколінням [13].

Історико-культурна спадщина відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності українського народу. Її збереження та передача наступним поколінням слугують важливим чинником об'єднання української нації. Репрезентація та популяризація спадщини мають стати пріоритетними завданнями в процесі культурно-естетичного й патріотичного виховання, спрямованого на формування національних цінностей у молоді. Водночас історико-культурна спадщина України набуває особливого значення в контексті міжкультурної комунікації, сприяє інтеграції нашої держави до європейського культурного і цивілізаційного простору [44, с. 111].

У період війни культурна спадщина, як один із головних носіїв національної ідентичності, зазнає не меншої загрози, ніж фізична окупація територій. Не можна недооцінювати небезпеку духовної експансії – спроб переписати історію пам'яток, викривити їх значення та привласнити культурні символи. Окупаційна влада часто використовує культурні та історичні об'єкти як інструмент ідеологічного впливу, аби зруйнувати національну пам'ять і насадити власну інтерпретацію історії. Такі дії підривають автентичність української культури та її значущість у світовій історико-культурній спадщині. Водночас важливою складовою збереження національної спадщини залишаються історичні, сакральні й культурні пам'ятки та події, що уособлюють розвиток і становлення українського народу. Створення туристичних маршрутів на їх основі не лише допомагає зберігати традиції й звичаї, а й відіграє важливу роль у соціальному та

національному вихованні, формує відчуття гордості за свою країну. Крім того, культурна спадщина сприяє економічному розвитку через культурний туризм, привертає увагу світової спільноти та зміцнює позиції України на міжнародній арені. Її відновлення та популяризація сприяють підвищенню освітнього рівня, поглиблюють розуміння історичних коренів і розвивають міжкультурний діалог [33, с. 289-290].

Так, у процесі інтеграції вивчення спадщини товариства «Просвіта» у межах шкільного курсу з історії України варто виокремити наступні тематичні блоки: вивчення історії виникнення товариства, аналіз ролі організації у формуванні патріотизму та історичної пам'яті, вивчення суспільно-політичних процесів ХІХ-ХХ століть крізь призму діяльності просвітницьких об'єднань. Розглянемо більш детально, як можна презентувати кожен із тематичних блоків на уроці.

Під час вивчення історії заснування товариства Просвіта варто дослідити теми, які присвячені українському національному відродженню другої половини ХІХ століття, адже саме в цей період почали формуватись перші громадські організації, основною метою яких було культурний та освітній розвиток громадян. Насамперед, вчителю варто учням пояснити, що виникнення «Просвіти» стало відповіддю на потребу українського народу самостійно розвивати освіту, науку, культуру та зберігати національну ідентичність в умовах тиску іноземних держав.

Для більш ґрунтовного закріплення матеріалу вчитель також може використовувати технологію міжпредметних зв'язків, тобто поєднувати історичний матеріал з літературою або громадянською освітою. Зокрема під час уроку діти можуть аналізувати історичні передумови створення товариства та при цьому звертати увагу на політико-економічну ситуацію у Галичині під владою Австро-Угорщини. Завдяки аналізу зовнішньополітичної ситуації учні зможуть більш детально осмислити умови, в яких працювала та розвивалась «Просвіта».

Крім того, особливу увагу на уроці під час вивчення діяльності товариства «Просвіта» варто приділити й історичним персоналіям, зокрема засновникам товариства, а також його основним учасникам. Під час вивчення діяльності

історичних персоналій учні можуть створювати міні-презентації або проекти, які присвячені життєвому шляху та громадській активності окремих діячів.

Для наочності навчального матеріалу вчитель може продемонструвати архівні матеріали або ж окремі видання «Просвіти» (в електронному форматі). Під час вивчення архівних матеріалів товариства можна організувати обговорення того, яку роль мала ця організація в поширенні української мови та книгодрукування. Також учням можна запропонувати виконати творче завдання, наприклад, створити короткий проєкт або інтерактивну карту на тему «Осередки товариства «Просвіта» на території України». Завдяки вивченню історії виникнення товариства «Просвіта» учні можуть сформувати національну свідомість, а також осмислити особливості діяльності просвітницьких установ на теренах України у XIX-XX століттях. Дослідження локальних осередків товариства «Просвіта» дасть змогу застосовувати на уроках історії елементи краєзнавства, адже учні можуть дослідити, як саме діяла «Просвіта» саме в їхньому районі або регіоні.

Під час інтеграції спадщини товариства «Просвіта» на уроках історії учні мають змогу сформувати національну свідомість та осмислити роль історичної пам'яті у сучасних умовах державного перетворення. Історична пам'ять є основою національної свідомості, що тісно пов'язана із завданнями історичної освіти. Історична пам'ять як складова національної ідентичності має надзвичайно важливе значення. Водночас слід уникати спроб нав'язати єдину версію історичної пам'яті, адже головним є історична правда, що базується на достовірних джерелах. Місією історії є її уроки, вона виступає рушієм змін. Як сказав Плутарх: «Дивлячись в історію, як у дзеркало, я прагну змінитися на краще і змінити своє життя». В умовах інформаційної війни необхідно відмовитися від маніпуляцій історією, що спекулюють свідомістю. Україна єдина, а розділяють її лише історичні міфи. Завдання історичної пам'яті – перейти від протистояння міфів до прийняття різних інтерпретацій подій. Відмова від фальсифікацій і боротьба з маніпуляціями є актуальними вимогами сьогодення. Сучасна людина

цікавиться своєю історією, і наше завдання – допомогти на основі історичної пам'яті будувати прогресивне майбутнє [14, с. 151-152].

Політика пам'яті – це комплекс соціальних практик, спрямованих на представлення або зміну певних образів минулого, які актуалізуються залежно від сучасного політичного виміру. Вона стосується інтерпретації історії та формується з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів діяльності держави і типу політичної влади. Політика пам'яті вирізняється вибірковістю, приділяє увагу окремим подіям, героям і місцям та водночас залишає поза увагою інші. Пам'ять у цьому розумінні – це соціокультурний феномен, що змінюється залежно від різних обставин і орієнтується на ті історичні сюжети, які через зв'язок із сучасністю можуть впливати на майбутнє. Отже, пам'ять завжди є актуальним конструктом. Суть формування простору пам'яті полягає, по-перше, у визначенні уявлення про бажане майбутнє нації, групи чи родини, і, по-друге, у виборі того, що потрібно зберегти з минулого, щоб підготувати це майбутнє [22, с. 48].

Історична пам'ять народу відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, особливо в періоди військової нестабільності. Для України, яка з 2014 року перебуває у зтяжньому військовому конфлікті з агресивною Росією, питання національної історичної пам'яті стало надзвичайно актуальним. В умовах цієї війни історична пам'ять слугує не лише засобом збереження культурно-історичної спадщини, а й важливим фактором єдності суспільства, підтримки морального духу та захисту суверенітету. Протягом радянських часів українська історія часто піддавалася маніпуляціям і викривленням задля підтримки імперських наративів, через що її замовчували або спотворювали. Тому відновлення історичної правди стало пріоритетним завданням для українського суспільства після отримання незалежності і набуває особливої ваги у нинішніх умовах триваючої війни з Росією [63, с. 95].

Не менш важливою складовою формування національної ідентичності учнів та молоді є також і розвиток патріотичного виховання учнів на уроках історії. Зокрема, у Державному стандарті базової середньої освіти зазначено, що еалізація

цілей базової середньої освіти базується на таких ключових цінностях: повага до особистості учня, врахування його інтересів, досвіду, вибору, прагнень та підтримка пізнавальної активності і наполегливості; забезпечення рівного доступу до освіти без будь-яких форм дискримінації; дотримання академічної доброчесності у всіх видах навчальної взаємодії; формування вільної, самостійної особистості з розвиненим критичним мисленням, підприємливістю і впевненістю у собі; підтримка здорового способу життя та створення умов для гармонійного фізичного і психологічного розвитку; формування освітнього середовища, де панує довіра і відсутня дискримінація; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, справедливості, співчуття, взаємоповаги та взаємодопомоги, а також повага до прав і свобод людини; розвиток у учнів активної громадянської позиції, патріотизму та поваги до культурних надбань, історії, традицій і державної мови України; виховання любові до рідного краю і відповідального ставлення до навколишнього середовища [51].

Під час інтеграції спадщини товариства «Просвіта» вчителю варто використовувати окремі методи, які спрямовані на розуміння школярами значення цієї організації для національного відродження українського народу. Наприклад, вчитель може організувати дискусію про вплив «Просвіти» на розвиток культури та громадянського суспільства загалом, що сформує у школярів розуміння українських національних традицій XIX-XX століть. Крім того, корисним у цьому напрямі буде використання методу порівняння, де учні зможуть співставити діяльність товариства «Просвіта» із діяльністю сучасних культурно-освітніх установ. Порівняння минулого досвіду та сучасності сформує у школярів навички критично мислити та висловлювати власну думку.

У межах вивчення теми суспільно-державних перетворень XIX-XX століть варто розглянути і діяльність товариства «Просвіта». Під час аналізу цієї теми вчитель може запропонувати учням дослідити інтернет-джерела, що так чи інакше стосуються цієї проблеми, а згодом написати есе на тему прочитаного. Аналіз тексту дає змогу учням навчитися аналізувати та систематизувати отриману інформацію. Крім того, корисним методом під час вивчення цієї теми буде також

формування «Хмари слів», де учням можна запропонувати виписати 10 ключових слів, що стосуються окремого історичного періоду (у нашому випадку це проблема суспільно-державної трансформації українських земель XIX-XX століть). Завдяки створенню «Хмари слів» учні навчаться виділяти основну інформацію, а також зручно структурувати її у вигляді візуального проєкту.

Таким чином, спадщина товариства «Просвіта» відіграє визначальну роль у формуванні національної свідомості та патріотизму учнів, адже на основі вивчення постатей та визначальних подій історії України діти вчаться розуміти цінність незалежності та суверенітету нашої держави. Під час вивчення історичних фактів, пов'язаних із діяльністю товариства «Просвіта» діти удосконалюють навички критично мислити та ґрунтовно представляти основні результати дослідження. Крім того, під час вивчення діяльності товариства «Просвіта» на уроках історії України учні мають змогу розвивати громадянську відповідальність та розуміють значення згуртування суспільства на основі системи загальних цінностей. У сучасних умовах дослідження подій минулого має важливе значення для формування політики пам'яті та ефективного національно-патріотичного розвитку підростаючого покоління.

РОЗДІЛ 5

ПРОЄКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У КУЛЬТУРНОМУ СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Проектно-дослідницька діяльність учнів є важливим інструментом осмислення історичних явищ та процесів. Проектно-дослідницька діяльність дозволяє не лише засвоїти факти, а й розвинути навички самостійного пошуку, аналізу та систематизації інформації. У вимірі вивчення ролі товариства «Просвіта» використання методу проєктів та дослідницької діяльності сприяє кращому розумінню внеску організації у культурне становлення України. Розглянемо більш детально, як можна використовувати метод проєктів та дослідницьку діяльність на уроках історії.

Сучасний світ дедалі більше залежить від інформаційних технологій, які проникли у всі сфери суспільного життя. Для багатьох комп'ютер став звичним повсякденним інструментом: для когось – незамінним помічником у навчанні та роботі, для інших – засобом відпочинку, віртуальних подорожей чи спілкування. Глобальні зміни в освітній системі України, процес євроінтеграції та трансформація традиційної освіти у формат Нової української школи вимагають нових підходів до організації навчального процесу. Нині особливо актуальним є формування інформаційно-комунікаційної грамотності серед населення, що дозволить учням ефективно застосовувати ІКТ для виконання як особистих, так і суспільно важливих завдань. Використання інформаційних технологій у школі – це природний і необхідний процес, що відповідає вимогам сучасності. Головною метою сучасного навчального закладу є всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і компетентностей, потрібних для успішної самореалізації. Також важливо виховати відповідальних громадян, здатних свідомо обирати життєвий шлях і спрямовувати свою діяльність на благо суспільства, що сприятиме зростанню

інтелектуального, економічного, творчого і культурного потенціалу України та підвищенню освітнього рівня громадян для сталого розвитку країни й утвердження її європейського вибору [53, с. 106-107].

Комп'ютерні технології сприяють удосконаленню методів і форм організації навчального процесу. Метод проєктів (МП), що виник у 1920-х роках у США, пов'язаний із гуманістичними ідеями в освіті та філософії. Нині цей метод користується значною популярністю, оскільки допомагає учням розвивати дослідницькі навички та пізнавальний інтерес, формує самостійність. Окрім цього, МП стимулює творчу самореалізацію, підвищує мотивацію до навчання, розвиває інтелектуальні здібності та залучає кожного учня до активного пізнавального процесу. Метод проєктів також сприяє розвитку навичок пошуково-дослідницької діяльності, підтримує комунікацію в групах та навчає ефективно працювати з інформацією. У вітчизняній освіті цей підхід активно застосовується для розв'язання реальних життєвих завдань за допомогою спільної діяльності учнів [3, с. 1].

Ідеї засновників проєктної діяльності, зокрема Дж. Дьюї та В. Х. Кілпатрика, широко досліджені й узагальнені у численних працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Проте варто зауважити, що їхнє розуміння проєктної діяльності суттєво відрізнялося від сучасного. Наприклад, раніше проєктом могли вважати будь-яку спрямовану діяльність, тоді як зараз проєкт має більш конкретне визначення. За Кілпатриком, проєкт – це кожна єдність цілеспрямованого досвіду, де внутрішня мета стимулює діяльність, керує процесом набуття досвіду і визначає його спрямованість або мотивацію. Сучасна дидактика відрізняє проєктну діяльність від навчально-дослідної: остання зазвичай індивідуальна і спрямована на отримання нових знань, а проєктна – виходить за межі окремого дослідження, створює новий продукт і формує компетентності. Впровадження методу проєктів у сучасній школі має базуватися на принципах взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, гуманізації, науковості, оптимізації, мотивації та активності учнів. Серед основних принципів проєктної діяльності виділяють такі: орієнтація навчання на актуальні інтереси

дитини; навчання через цілеспрямовані дії, що впливають із мети, поставленої учнем; роль школи у навчанні планувати і виконувати проекти; формування навчального процесу за участю учнів та педагога; а також організація програми у вигляді послідовних дослідів, які взаємопов'язані й сприяють поглибленню знань [6, с. 22].

Проект – це діяльність, що виконується протягом певного часу і спрямована на вивчення конкретної теми та вирішення певної проблеми. Найкраще, коли учні самостійно займаються розв'язанням цієї проблеми, а вчитель виступає у ролі координатора та помічника. Для реалізації проекту потрібні інтегровані знання та навички. Проекти можуть бути різного типу: пошукові, творчі, інформаційні; реальні або уявні; індивідуальні, парні чи групові. Особливо в підлітковому віці учні прагнуть самовираження та відстоювання власних переконань, тому різноманітність проектів створює широкі можливості для активізації пізнавальної та мовленнєвої діяльності як у команді, так і індивідуально. Метод проектів має проблемний характер, сприяє обміну думками, стимулює глибокі роздуми і розвиток творчої особистості. Зазначений метод створює умови для максимальної реалізації індивідуальних можливостей, підтримує розвиток пізнавальних інтересів, здібностей і потребу у творчій самореалізації [56, с. 136].

Метод проекту – це навчальний підхід, при якому учні здобувають знання через планування та виконання практичних завдань-проектів. Проектний метод дозволяє тісно поєднувати теоретичні знання з практичним застосуванням. Така діяльність викликає зацікавленість у різних сферах, як-от комп'ютери, література, музика, образотворче мистецтво тощо. Робота над проектами допомагає вчителю краще пізнати учнів, а учням – краще розуміти вчителя. Цей метод спонукає учнів самостійно проходити всі етапи дослідження обраної теми, формує в них навички пошуку, аналізу та творчості, що є вкрай актуальним, адже на практиці часто старшокласники втрачають звичку самостійно мислити, віддає перевагу швидким відповідям від інших замість власних роздумів. Такий підхід забезпечує комфортну психологічну атмосферу як для вчителів, так і для учнів, знижує кількість конфліктів на уроках і створює умови для розвитку культурної

компетентності та творчого потенціалу. У результаті формується особистість, яка є освіченою, комунікабельною та здатною до саморозвитку і самоорганізації [17, с. 88].

Метод проєктів передбачає розв'язання певної проблеми, що потребує застосування різноманітних методів і засобів навчання, а також інтеграції знань і навичок із різних наук, техніки, технологій та творчих сфер. Результати проєкту мають бути відчутними: для теоретичних завдань – конкретним рішенням, для практичних – реальним результатом, готовим до впровадження. Основні вимоги до навчального проєкту включають: спрямованість на розв'язання конкретної соціально важливої проблеми (дослідницької, інформаційної чи практичної); планування дій починається зі створення самого проєкту, де визначаються тип продукту та форма його презентації. Важливою частиною є покроковий план із переліком конкретних завдань, термінів і відповідальних, хоча деякі проєкти, як-от творчі чи рольові, не можуть бути детально сплановані від початку до кінця. В результаті роботи над проєктом створюється продукт, що є результатом колективної діяльності учасників і вирішує поставлену проблему. Варто пам'ятати, що метод проєктів базується на п'яти ключових елементах: проблема, проєктування (планування), пошук інформації, продукт і презентація результатів [8, с. 151].

Метою застосування методу проєктів на уроках історії є стимулювання зацікавленості учнів обраною проблемою, освоєння нових знань, умінь і навичок, а також організація проєктної діяльності для практичного використання отриманих результатів. Основою методу проєктів є ідея, яка відображає суть поняття «проєкт» і підкреслює прагматичний характер цієї технології, орієнтованої на досягнення як практичних, так і теоретичних результатів розв'язання поставленої проблеми. Важливо, що отримані результати можна не лише побачити, але й осмислити та застосувати на практиці. Для цього вчителю необхідно навчити учнів самостійно мислити, знаходити правильні рішення, використовувати знання з різних наук, прогнозувати наслідки й аналізувати причинно-наслідкові зв'язки. Метод проєктів допомагає учням самостійно

ставити цілі, планувати свою діяльність і активно брати участь у навчальному процесі за принципом «вчись, діючи». Важливо, що тема проєкту не нав'язується вчителем, а пропонується з урахуванням інтересів і вікових особливостей учнів, щоб заохотити їх до творчості і максимально розкрити їхні здібності [66, с. 85].

Метод проєктів створює на уроці творчу дослідницьку атмосферу, де кожен учень активно залучений до пізнавального процесу через співпрацю. Учні працюють над самостійним здобуттям знань, виконують різні види діяльності, проте переважно у групах, сформованих із врахуванням психологічних особливостей і рівня підготовки. Кожна група обирає завдання, а під час роботи відбувається розподіл ролей, і кожен учень отримує свою частину відповідальності. Учасники розуміють, що успіх проєкту залежить від внеску кожного, тому всі активно шукають нову інформацію й здобувають знання, що стимулює їхню мотивацію. Проєктний підхід розвиває творче мислення, вміння планувати дії, прогнозувати рішення та застосовувати набуті навички. Учні об'єднуються в команди, відповідально виконують свої завдання, оцінюють власні результати та досягнення товаришів. Роль учителя змінюється: він стає консультантом, координатором і помічником, а не єдиним джерелом інформації, допомагає учням лише за потреби. Під час роботи над проєктом учні можуть активно пересуватися класом, ставити запитання і користуватися додатковою літературою, що створює живу та продуктивну атмосферу. Водночас успіх проєктної діяльності залежить від ретельної підготовки й організації, яка потребує більше часу, ніж виконання традиційних завдань [55, с. 85-86].

Зокрема, метод проєктів на уроках історії України при вивченні ролі товариства «Просвіта» можна використовувати за допомогою організації створення учнями дослідницьких робіт, наприклад, у межах аналізу основних культурних здобутків товариства. Учні можуть збирати інформацію про видатних діячів «Просвіти», їх внесок у розвиток української мови, літератури та освіти, а потім готувати презентації або постери, що демонструють вплив товариства на національну свідомість.

Ще одним цікавим проєктом може стати створення мультимедійного відео або інтерактивної карти, де учні позначають ключові події, засідання і культурні акції товариства «Просвіта» в різних регіонах України, що допоможе краще усвідомити територіальний та хронологічний масштаб діяльності організації, а також заохотить учнів до колективної роботи та використання сучасних технологій.

Також учні можуть розробити рольову гру або театралізовану постановку, де відтворять засідання товариства або обговорення культурних ідей його членів. Проєкт на таку тематику сприятиме вивченню основних подій досліджуваної епохи, розумінню ідей «Просвіти» і допоможе сформуванню критичного ставлення щодо дослідження культурних процесів минулого.

Не менш корисним є також і використання дослідницької діяльності на уроках історії. Глобальні зміни в інформаційній, комунікаційній, професійній та інших сферах сучасного суспільства вимагають оновлення змісту, методів і технологій освіти, а також переосмислення традиційних ціннісних пріоритетів і розвитку нових педагогічних підходів. Визначальним фактором розвитку суспільства стає творча особистість, тому основна увага у сучасній освіті зміщується на формування у дітей креативного мислення, комунікативних навичок, логіки, відповідальності та самостійності. Лише така творча людина може досягти професійного успіху, реалізуватися та стати опорою для своєї родини. Головним завданням сучасної освіти є особистісне пізнання світу, де ключове значення має не просто «вивчення», а активне «долучення» до світового культурного досвіду у широкому розумінні. Освіта має готувати людину, яка відкрито сприймає зміни та інновації і здатна творити нове.

Водночас традиційна система шкільної історичної освіти не завжди забезпечує умови для розвитку творчих здібностей учнів. Саме тому сучасна педагогіка і педагогічна психологія активно впроваджують нові освітні технології, що базуються на дослідницькій діяльності дитини в процесі навчання [40, с. 4].

Дослідницька діяльність учнів на уроках історії – це послідовна пошукова робота, яка базується на опрацюванні відповідних історичних джерел і дає змогу самостійно розкрити сутність подій, явищ і процесів. Дослідницька діяльність включає основні етапи наукового дослідження: визначення проблеми, знайомство та опрацювання джерел, проведення самого дослідження, аналіз і узагальнення отриманих результатів, формулювання висновків, а також оформлення результатів.

Сучасні підходи до навчання впродовж життя передбачають, що учні використовують як емпіричні, так і теоретичні методи дослідження. До емпіричних методів належать фіксація фактів, структурування матеріалу у вигляді схем, таблиць, графіків, проведення анкетування та інші. Серед теоретичних методів найбільш поширеними є аналіз і синтез різних історичних джерел, застосування аналогій і порівнянь, систематизація та узагальнення ключових фактів і понять, а також визначення й обґрунтування закономірностей розвитку історичних процесів [34].

Формування дослідницької компетентності учнів – це цілеспрямований і ретельний процес, що вимагає активних зусиль як від учнів, так і від педагогів. Виділяють кілька ключових чинників, які сприяють розвитку дослідницьких навичок учнів на уроках історії. По-перше, навчальний процес має бути спрямований на досягнення конкретних результатів, як-от нові знання, доповіді, презентації, дослідницькі роботи або проєкти. По-друге, дослідницька діяльність повинна базуватися на роботі з різноманітними джерелами інформації. По-третє, під час відбору та структурування навчального матеріалу вчителям і авторам підручників слід враховувати розвиток пізнавальної самостійності та творчого підходу учнів, а також навчати їх методам наукового мислення. По-четверте, навчальне навантаження й методи проведення дослідницької роботи повинні відповідати віковим особливостям учнів. Нарешті, важливо створити в класі доброзичливу психологічну атмосферу та оптимальні умови для успішної дослідницької діяльності [39, с. 139-140].

Роль учителя в умовах дослідницького навчання полягає не в простій передачі готових знань і навичок, а в створенні сприятливого освітнього середовища, де учень самостійно використовує свій потенціал і відповідні методи навчання. Педагог не має вести учня «за руку» до готової відповіді, а виступає як більш досвідчений партнер у спільному пошуку рішень на життєві чи поставлені самим учнем питання. Учителю виконує роль організатора діяльності, а не є єдиним джерелом знань. Таким чином, вчитель і учень стають рівноправними учасниками навчального процесу, активно взаємодіють один з одним [41, с. 13].

Історія має багато різних аспектів для дослідження, тому дослідницька діяльність дає учням можливість осмислити історичний процес і зробити власний внесок у його розуміння. Це творча самостійна робота, під час якої учні не лише мають право, а й відповідальність самостійно розв'язувати певні питання. Дослідницька діяльність охоплює різні види роботи – як на уроках, так і поза ними, а також самоосвітню діяльність, проходячи етапи від підготовки до дослідження до звітів, обговорень і застосування отриманих результатів, а також планування наступних досліджень. Вона використовує різноманітні форми і методи, що сприяють формуванню в учнів умінь свідомого пошуку інформації, який розвивається у процесі вивчення історії. Формування цих умінь відбувається поступово, з урахуванням рівня знань, віку та психологічних особливостей учнів.

Оскільки вивчення історії базується на роботі з першоджерелами, важливо застосовувати багатоперспективний підхід, який передбачає розгляд історичних подій з кількох – щонайменше двох – точок зору, що відображають різні суспільні позиції та інтереси. Тому потрібно навчати учнів самостійно знаходити інформацію та працювати з різними джерелами, де представлені різні погляди на історичні явища. Для цього великі можливості надає Інтернет, що розширює доступ до різноманітних джерел і точок зору [2, с. 190].

Питання, пов'язані з важкими, трагічними та принизливими періодами в історії країни, є надзвичайно делікатними. Ставлення суспільства до таких подій і фактів часто різне, що викликає побоювання у вчителів щодо їхнього обговорення під час уроків історії. Проте уникнення цих тем задля збереження суспільної

згоди призводить до втрати важливого освітнього потенціалу історії. Тому варто говорити не про виключення таких питань зі шкільної програми, а про методи їх ефективного опрацювання.

Для якісного викладання історії вчитель повинен володіти різноманітними методичними прийомами, які дозволяють «занурити» учнів в історичну епоху, створюють ситуації, де вони можуть відчутти себе свідками чи учасниками подій минулого. До таких прийомів належать драматизація, персоніфікація, дистанціювання, стилізація, уявні інтерв'ю та використання інтерактивних алгоритмів тощо.

Головним завданням учителя є донести учням дві ключові ідеї: по-перше, що не існує однієї єдино правильної оцінки історичних фактів, а по-друге – що учні мають право на власну думку. При цьому будь-яка оцінка повинна бути аргументованою та підкріпленою доказами. Обговорення контроверсійних та вразливих питань сприяє формуванню в учнів навичок виражати власну позицію, обґрунтовувати її та критично оцінювати історичні події і явища [5, с. 38].

Дослідницька компетентність з історії включає мотивацію, знання, навички та особистісні якості, які дозволяють учню ефективно здійснювати дослідницьку діяльність у цій галузі. У цьому процесі педагог виступає радником і підтримкою для юного дослідника. Дослідницький підхід вимагає підбору відповідних методів і форм навчання, а також нових способів оцінювання навчальних результатів, які відповідають організації пізнавальної діяльності учнів у процесі розв'язання проблемних завдань.

Впродовж вивчення предметів суспільствознавчого циклу у старшокласників має бути максимально розвинене творче мислення. Важливу роль у цьому відіграє зміст науково-дослідницької діяльності учнів як під час уроків, так і поза ними. Формування досвіду творчої діяльності має стати невід'ємною частиною освіти.

Науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, що характеризується високою мотивацією до активного пізнання, творчими здібностями та досвідом у творчій роботі. Вона також впливає на

емоційний стан учня, поглиблює інтерес до навчання, викликає почуття задоволення від досягнень і радість від творчого процесу [10].

При вивченні ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку України на уроках історії можна реалізувати дослідницьку діяльність учнів за допомогою організації роботи з архівними документами та історичними джерелами. Учні самостійно опрацьовують листи, статті, звіти товариства, порівнюють погляди різних істориків і формують власні висновки щодо внеску «Просвіти» у національне відродження, що допомагає краще зрозуміти конкретні події й осмислити їх значення.

Ще одним прикладом може бути створення учнями хронологічних карт або мультимедійних презентацій, у яких відображаються ключові культурні заходи «Просвіти», наприклад, видання книг, організація лекцій, театральних вистав тощо. Учні працюють у групах, кожна з яких досліджує окремий аспект діяльності товариства, збирає факти, фотографії та цитати, а потім презентує результати іншим, що сприяє розвитку командної роботи і навичок публічного виступу.

Також можна запропонувати учням провести опитування серед старшого покоління або вивчити спогади очевидців, пов'язані з «Просвітою» у їхньому регіоні. Результати досліджень оформлюються у вигляді невеликого звіту або інтерв'ю, що дає змогу учням поєднати історичні факти із реальними свідченнями, поглибити розуміння впливу товариства на розвиток культури та формування національної свідомості.

Можна стверджувати, що проектно-дослідницька діяльність учнів сприяє осмисленню ролі товариства «Просвіта» в культурному розвитку України, активізує їхню пізнавальну активність та творче мислення. Завдяки роботі з різноманітними історичними джерелами учні отримують можливість самостійно аналізувати внесок «Просвіти» у збереження та поширення національної культури і мови. Проекти стимулюють розвиток навичок дослідницької роботи, уміння працювати в команді та формулювати власну позицію. Проектно-дослідницький підхід допомагає краще усвідомити значення громадських організацій у процесах

національного відродження. Водночас учні вчаться застосовувати історичні знання у практичних завданнях, що підвищує мотивацію до навчання. А тому проєктно-дослідницька діяльність є ефективним інструментом формування історичної компетентності і громадянської свідомості.

ВИСНОВКИ

У процесі вивчення теми «Товариство Просвіта в українському національно-культурному русі Східної Галичини 1868-1914 рр.» вдалося сформулювати наступні висновки:

1. З'ясовано, що створення товариства «Просвіта» було реакцією на культурні, освітні та національні потреби українського народу в умовах Австро-Угорської імперії. Причинами його виникнення стали суспільно-політичні утиски, низький рівень освіти серед населення та посилення національного руху. Ініціаторами створення стали представники української інтелігенції, зокрема письменники, науковці, священники, які розуміли важливість просвітництва для збереження національної ідентичності. Завдяки зусиллям інтелігенції була закладена міцна основа для подальшого культурного розвитку України. Поява «Просвіти» стала початком нового етапу національного відродження і тривалий час слугувала символом освітньої та духовної боротьби українців за власне майбутнє.

2. Виявлено, що у другій половині XIX – на початку XX століття Товариство «Просвіта» стало потужним центром національного відродження українців у Галичині. Його діяльність охоплювала освітні, видавничі та культурні напрямки. Організація видала тисячі книжок, зокрема перші українські шкільні підручники, що сприяло формуванню національної системи освіти. Важливу роль відігравали культурні ініціативи, наприклад, створення читальних залів і підтримка українофільських традицій. Впродовж своєї діяльності «Просвіта» перетворилася з локальної ініціативи на вагому громадську інституцію, яка впливала на духовне життя українців не лише в Галичині, а й за її межами. Львів став центром цієї діяльності, звідки просвітянський рух поширився по всьому регіону.

3. Висвітлено, що застосування інтерактивних методів на уроках історії України значно підвищує інтерес учнів та активізує їхню пізнавальну діяльність. Інтерактивні методи сприяють розвитку критичного мислення, навчають аналізувати та оцінювати історичні події з різних перспектив. Інтерактивне навчання стимулює співпрацю між учнями, покращує комунікативні навички та формує соціальну компетентність. Використання різних технологій і ігрових прийомів робить уроки більш доступними та цікавими для дітей. Крім того, інтерактивні методи допомагають учням усвідомити важливість історичних подій для сучасного життя.

4. Окреслено, що історична спадщина товариство «Просвіта» має важливу роль під час формування національної свідомості та патріотизму учнів. На основі дослідження історичних фактів та подій минулого діти вчаться розуміти цінність незалежності та суверенітету нашої держави. Крім того, під час вивчення діяльності товариства «Просвіта» діти удосконалюють навички аналізу та критичного осмислення інформації. Дослідження життєвого шляху та громадянської активності засновників та учасників товариства дає змогу дітям оцінити роль особистості у формуванні історичних подій та набуттю складових історичної компетентності. У сучасних умовах дослідження визначних подій минулого має вагомe значення для формування національної свідомості та патріотичного розвитку молоді.

5. Обґрунтовано, що проєктно-дослідницька діяльність учнів сприяє усвідомленню ролі товариства «Просвіта» у культурному розвитку України, активізує їхню пізнавальну активність та розвиває творче мислення, формує в учнів набуття історичної компетентності. Робота з різноманітними історичними джерелами дає учням можливість самостійно аналізувати внесок «Просвіти» у збереження та поширення національної культури й мови. Виконання проєктів стимулює розвиток навичок дослідницької роботи, командної співпраці та формування власної позиції. Проєктно-дослідницький підхід допомагає краще усвідомити значення громадських організацій у процесах національного відродження. Учні удосконалюють вміння застосовувати історичні знання на

практиці, що значно підвищує їхню мотивацію до навчання. Отже, проєктно-дослідницька діяльність є ефективним засобом формування історичної компетентності та громадянської свідомості.

Перспективи подальших досліджень теми товариства «Просвіта» у національно-культурному русі Східної Галичини 1868–1914 рр. полягають у більш ґрунтовному аналізі впливу організації на формування української ідентичності та культурної самосвідомості в регіоні. Важливим напрямком є також вивчення взаємодії «Просвіти» з іншими громадськими організаціями та ролі окремих діячів у розвитку національного руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич А. Використання технології BYOD у процесі навчання в основній школі. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Вип. 5.2. С. 1–4. URL: <https://www.uesit.org.ua/index.php/itse/article/view/54/43>
2. Білоус Л. Здійснення дослідницької діяльності на уроках історії для створення ситуації успіху. *Таврійський вісник освіти*. 2015. Вип. 1. С. 188–194. URL: <https://surl.li/zazbhq>
3. Бодько Л. Метод проектів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа*. 2013. Вип. 10. С. 1–4. URL: <https://surl.lu/blrkkf>
4. Бойко І. Місце і роль Галичини у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини 1772–1918 рр. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 41–48. URL: <https://surli.cc/pvalcr>
5. Власов В. Роль і місце дискусійних питань на уроках історії. *Практична філософія і Нова українська школа*. 2019. С. 37–38. URL: <https://surl.lu/yxzkwn>
6. Возна З. Проектна діяльність на уроках суспільствознавства: від теорії до практики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 21–26. URL: https://ped.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/12_2012.pdf#page=21
7. Волковинська В. Патріотизм як складова національної стійкості в умовах російсько-української війни. *Сучасні виклики соціально-політичного розвитку : політико-правові та соціально-економічні виміри : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Одеса, 22 травня 2025 р.) / за ред. С. М. Наумкіної, С. А. Дмитрашко, І. І. Пронози*. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д. Ушинського», 2025. С. 89–93. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/22520>

8. Воронюк Л. Метод проектів як спосіб активізації розвивальної діяльності учнів на заняттях з історії: з досвіду роботи. *Проблеми дидактики історії*. 2014. Вип. 5. С. 150–166. URL: <https://surl.li/foumzc>

9. Гарат Р. Діяльність товариства «Просвіта» в Галичині (1868-1921 pp.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Чернівці, 2003. 205 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Harat_Roman/Diialnist_Tovarystva_Prosvita_v_Halychyni_1868-1921_rr.pdf?

10. Геча О. Організація пошуково-дослідницької роботи з історії у сучасному освітньому закладі. *Педагогічна Житомирщина*. 2025. Спецвипуск. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2025/05/10.-%D0%93%D0%B5%D1%87%D0%B0.pdf>

11. Гіптерс З., Клименко О. Роль товариства «Просвіта» в економічній освіті молоді на західноукраїнських землях у XIX – I п. XX століття. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28 – 29 травня 2012 року, Львів) / Редколегія. Відп. секретар З. С. Скринник. Львів, 2012. С. 599–606.

12. Глаголюк В. Українська видавнича справа і Просвіта. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2015. Вип. 40. С. 49–57. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/5716/5719>

13. Господаренко О. Точка опори: що таке культурна спадщина і як кожен може її зберегти. *DSnews.ua*. 17 серпня 2023. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/society/tochka-opori-shcho-take-kulturna-spadshchina-i-yak-kozhen-mozhe-jiji-zberegti-17082023-485286>

14. Готра О. Історична пам'ять як чинник формування ідентичності. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2015. Вип. 2. С. 143–155. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/download/90416/86175>

15. Григоращенко В. Використання технології byod у процесі навчання на уроках історії. *The 3th International scientific and practical conference «Theoretical aspects of education development»* (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. International Science Group. 2023. С. 135–143. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21790/1/Theoretical-aspects-of-education-development%20%281%29.pdf#page=136>

16. Григорук Н. Політика Австро-Угорщини стосовно українського питання в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. У двох частинах. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. С. 181–187. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/hystory/2013_2_%D0%A71.pdf#page=181

17. Гумен С. Актуальність використання методу проєктів як засобу активізації пізнавальної та дослідницької діяльності на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2017. С. 87–93. URL: <https://www.library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/---5.pdf#page=87>

18. Дереча В. Значення групової форми роботи на уроках історії для соціалізації школярів. *Матеріали Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії»* (м. Житомир, 5 жовтня 2023 р.): збірник наукових праць. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. С. 242–244. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/38129/1/zbirnyk.pdf#page=243>

19. Касіянчук Л. Культурно-просвітня діяльність «Просвіти». Професійний розвиток педагога. *Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкових класів: традиції та інновації»*. Рівне: О.Зень, 2014. С. 35–36. URL: https://kppo-rdgu.do.am/_fr/materialy.pdf#page=35

20. Квасевич О. І. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії в умовах війни. *Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти* :

збірник наукових праць / редкол. О. Я. Чебикін та ін. Одеса : Університет Ушинського, 2023. С. 110–117. URL: <https://surl.li/dfjedw>

21. Керасюк М., Матюшко Л. Національне виховання в діяльності товариства «Просвіта» наприкінці XIX–на поч. XX століття. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Педагогічні науки. 2025. Вип. 2 (65). С. 36–42. URL: <https://surl.li/pefaqw>

22. Киридон А. «Історична пам'ять» у просторі політики пам'яті. *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. С. 45–53. URL: <http://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/5112>

23. Кінд-Войтюк Н. Анатолій Вахнянин – голова товариства Просвіта. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Історичні науки. 2016. Вип. 3. С. 79–82. URL: <https://surl.li/cc/igrkrq>

24. Клименко Л., Маринченко Г. Сучасна практична реалізація інтерактивного навчання на уроках історії. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина II)*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 листопада 2020 року. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 31–32. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2020/10-11.11.2020/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf#page=32>

25. Ключук Ю. Культурно-освітня діяльність товариства «Просвіта» на Західній Україні у 1868–1939 рр. *Літопис Волині*. 2018. Вип. 19. С. 30–34. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/79>

26. Ковальова А. О. Рольова гра на уроках історії. *Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Вітебський держ. ун-т ім. П. М. Машерова: іст. ф-т, Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; [упоряд. Г. Г. Яковенко]. Харків : ХНПУ, 2016. Вип. 8. С. 212–215. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9abffdcf-3a02-4faa-9def-599d12e78ad5/content>

27. Ковальчук І. Роль Галичини у державотворчих процесах Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918). *Наукові проблеми державотворення України*. 2017. С. 56–63. URL: https://conferences.vntu.edu.ua/public/files/e-democracy/2017-democracy_netpub.pdf#page=56

28. Ковтонюк В. Існує досі: про культурно-просвітницьку організацію «Просвіта». *Дивись інфо*. 20 грудня 2023. URL: <https://dyvys.info/2023/12/20/kulturna-organizatsiya-prosvita/>

29. Кочерга Є. «Мозковий штурм» як ефективний метод навчання. *Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту*. 2017. Вип. 27. С. 35–38. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7036/1/Kocherha%2035-38.pdf>

30. Кудінова І., Терзі С. Культурна спадщина – бренд туристичної України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2023. Вип. 2. С. 27–40. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31813/vse20232-29-42.pdf>

31. Кунанець Н. Бібліотеки товариства «Просвіта»: особливості діяльності. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 245–250. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/eed55297-5116-44ac-a1e6-9bfe2e9dd18d/content>

32. Люзняк М. Науково-популярні видання «Просвіти» як чинник формування національної свідомості та політичної думки українського народу. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 212–216. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uks_2010_19_30.pdf

33. Майборода А., Худолей О. Культурна спадщина як елемент національної ідентичності в умовах війни: загрози і можливості. *Культурно-*

історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження. 2024. С. 289–291.

34. Малієнко Ю. Б. Дослідницька діяльність старшокласників на уроках історії. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, № 1. 2011. URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3796/1/2011-88700-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-419636-1-10-20191221.pdf>

35. Мергель Т. Застосування інтерактивного методу мозкового штурму у навчальному процесі. *Медична освіта*. 2015. Вип. 4. С. 44–47. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mosv_2015_4_14.pdf

36. Методи групової роботи в системі освіти : методичні рекомендації / [П. П. Горностай, В. В. Горбунова, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка, Г. В. Циганенко, Л. Г. Чорна] ; за ред. П. П. Горностая ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2017. 64 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708767/1/MetodGorn2017.pdf>

37. Михайло Ю. Роль товариства «Просвіта» у формуванні національної свідомості українців Галичини, Буковини та Закарпаття. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*. № 1. 2023. С. 55–61. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/f8e6/e6f38a058d8f1b2b773fede171956467b2df.pdf>

38. Міщук А., Міщук М. Юліан Целевич: культурно-освітня діяльність. *Галичина*. 2013. Вип. 22-23. С. 390–396. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nikp_2013_22-23_47.pdf

39. Мороз І. Дослідницька компетентність учнів: сутність та особливості формування на уроках історії. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні*:

контроверзи сучасного наукового пізнання. 2021. С. 137–140. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725954/1/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7_I_hist-phil-edu-2021-137-140.pdf

40. Мороз П. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 128 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1405/1/12-63.pdf>

41. Мороз П. Теоретичні засади розвитку вмінь бачити проблеми на уроках історії. *Історія в школах України*. 2008. Вип. 9. С. 11–15. URL: <https://surl.lu/eviykr>

42. Надольська О. Групова робота на уроках історії як засіб соціалізації учнівської молоді. *Таврійський вісник освіти*. 2014. Вип. 1 (1). С. 144–151. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2014_1\(1\)_27.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2014_1(1)_27.pdf)

43. Немцова Л. Патріотичне виховання учнів в умовах позашкільної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 3 (210). С. 110–114. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/280220>

44. Овчаренко М., Овчарук О. Роль історико-культурної спадщини у формуванні української національної ідентичності. *Світ наукових досліджень*. Випуск 34: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 22-23 жовтня 2024 р.) / за ред. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. С. 110–111. URL: https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1734349101.pdf#page=110

45. Олійник А., Шевчук А. Групові форми роботи на уроках історії: історіографічний огляд. *Матеріали Другого всеукраїнського науково-методичного семінару «Методика використання історичних джерел в процесі підготовки і написання наукових робіт здобувачами вищої освіти»*: Збірник наукових праць. Вип. 1. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022. С. 76–79. URL: <https://surli.cc/qkvkzu>

46. Онищук В. Л. Національно-патріотичне виховання на уроках історії України. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 19 трав. 2023 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем`янчука. Рівне : МEGУ, 2023. С. 163–165. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3982>

47. Паньків Б. Метод рольової гри на уроках історії. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.]: матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 13 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 419–426.

48. Пашук А. Товариство «Просвіта» – популяризатор правових знань (За матеріалами просвітянських видань). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 178–188. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/21/070Pashuk2A.pdf>

49. Пашук Я. Товариство «Просвіта» у Львові. Карта Львова. URL: <https://map.lviv.ua/statti/pashuk.html>

50. Петренко С. Рольові ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках історії. *Педагогічний альманах* : збірник праць молодих науковців / відп. П24 ред. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. Вип. 1. С. 203–208. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/582/1/pedagog_almanah_1.pdf#page=203

51. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

52. Ребенок В. Позакласна робота з історії: особливості і форми. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2021. С. 86–88. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2021/11/26/_9_2021_-tmns_elektronne_vidannya.pdf#page=86

53. Семенюк В. Інформаційно-комунікаційні технології на уроках історії як засіб активізації роботи учнів. *Традиційні та інноваційні підходи у сфері сучасних педагогічних досліджень*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 2020. С. 106–109.

54. Сербин Л. Система застосування інтерактивних технологій на уроках історії. *Таврійський вісник освіти*. 2013. Вип. 3. С. 224–232. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2013_3_40.pdf

55. Судіна В. Технологія проектного навчання як засіб розвитку творчого мислення в процесі вивчення історії. *Таврійський вісник освіти*. 2006. № 4 (16). С. 84–89. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%9616.pdf#page=84>

56. Сухомлин В. Проектна діяльність як ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2014. Вип. 1 (2). С. 135–141. URL: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2014_1\(2\)__25.pdf](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2014_1(2)__25.pdf)

57. Тарангул Л., Чернікова І. Збереження історико-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 1. С. 147–159. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/328/307>

58. Терешкун О., Гальченко Ю. Відродження українського національно-державницького духу в Галичині у другій половині XIX ст. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2008. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71839/16-Tereshkun.pdf?sequence=1>

59. Тисячі українських книжок і декілька квадратних метрів: з чого починалася «Просвіта»? *Локальна історія*. 24 травня 2021. URL:

<https://localhistory.org.ua/texts/statti/tisiachi-ukrayinskikh-knizhok-i-dekilka-kvadratnikh-metriv-z-chogo-pochinalasia-prosvita/>

60. Уманець О. Діяльність «Просвіти» в контексті національних культуротворчих процесів XIX ст. *Духовна культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти»)* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 100–103. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2018/Duh_kultura_2018.pdf#page=100

61. Утворення товариства «Просвіта» у місті Львові. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/gruden/8/utvorennya-tovarystva-prosvita-u-misti-lvovi>

62. Цапук О. В. Інтерактивні методи навчання на уроках історії. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 19 трав. 2023 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне : МЕРУ, 2023. С. 179–183. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3977>

63. Чупрінова Н., Севрук І. Історична пам'ять та національна ідентичність в умовах російсько-української війни (2014–2024 рр.). *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського*. Серія: Історичні науки. № 3. 024. С. 95–99. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/3_2024.pdf#page=103

64. Шологон Л. Періодичні видання товариства Просвіта як джерело з історії національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX–початку XX ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 32–36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nrs_2012_3_8

65. Щербак Н. Європейський вплив на процеси українського відродження XIX ст. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 11. С. 70–73. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukralm_2013_11_23.pdf

66. Яценко Ю. Особливості застосування проектних технологій на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2017. С. 83–87. URL: <https://www.library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/---5.pdf#page=83>

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект позакласного заняття

(9 клас)

Тема заняття: «Роль товариства «Просвіта» у просуванні української національної ідеї на теренах Галичини»

Мета.

Навчальна:

- закріпити знання основної термінології: «національна ідея, національне відродження, громадівство, культурна автономія, українське просвітництво»; /інформаційно-логічна
- охарактеризувати діяльність товариства «Просвіта» у вимірі українського національного руху другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; /інформаційно-логічна, хронологічна
- вивчити особливості просвітницької та культурної роботи «Просвіти» в Галичині; /інформаційно-логічна, просторова
- навчити правильно виділяти головне в історичних текстах і джерелах; /інформаційно-логічна, мовленнєва
- навчитися визначати роль окремих діячів товариства «Просвіта» у розвитку української національної свідомості; /інформаційно-логічна

Розвивальна:

- розвивати критичне та логічне мислення за допомогою аналізу просвітницьких і культурних ініціатив; /інформаційно-логічна

- закріпити навички роботи з історичними джерелами, документами та архівними матеріалами; /інформаційно-логічна
- розвивати організаторські здібності та вміння учнів працювати індивідуально та в групах; /інформаційно-логічна, комунікативна
- формувати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між діяльністю «Просвіти» та розвитком української національної ідеї; /інформаційно-логічна
- розвивати аналітичні навички під час порівняльного українських та зарубіжних національно-культурних рухів; /інформаційно-логічна

Виховна:

- виховувати високий рівень національної свідомості та патріотизму за допомогою знайомства з культурно-просвітницькою діяльністю «Просвіти»; /національно-патріотична, громадянська
- виховувати комунікативні та організаторські якості учнів; /комунікативна
- виховувати любов до рідної землі, культури та мови; /національно-патріотична, громадянська
- виховувати почуття гордості за внесок минулих поколінь у національне відродження; /національно-патріотична, громадянська, аксіологічна
- формувати навички аналізувати й аргументовано висловлювати власну думку; /мовленнєва, логічна
- виховувати толерантне ставлення до думки інших та повагу до культурної спадщини; /комунікативна
- сприяти розвитку самоконтролю та рефлексії у процесі навчальної діяльності; /логічна

Тип заняття: вивчення нового матеріалу.

Форма заняття: колективна робота.

Обладнання: підручник О. Струкевич з історії України для учнів 9 класу закладів загальної середньої освіти, засоби ІКТ.

Основні терміни: національна ідея, національне відродження, громадянство, культурна автономія, українське просвітництво.

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність учителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітка
2 хв.	Організаційний етап	Привітання учнів, опитування щодо очікувань від сьогоденного уроку	Черговий учень відзначає відсутніх. Учні діляться думками щодо проведення заняття	Мовленнєва Комунікативна
4 хв	Етап актуалізації знань	Обговорення: 1. Що ви знаєте про товариство «Просвіта»? 2. На вашу думку, чи актуальним є розвиток культурних ініціатив та об'єднань на сучасному етапі розвитку України? Який вплив ці об'єднання мали б на культуру та освіту?	<i>Дискусія на тему: «Чи можуть сучасні культурні об'єднання та громадські ініціативи виконувати роль, яку колись відіграла «Просвіта» у формуванні національної свідомості та патріотизму громадян?»</i>	Інформаційна Аксіологічна Логічна Мовленнєва
5 хв	Етап мотивації	Робота з аудіовізуальним джерелом: Товариство «Просвіта»: історія і сучасність URL: https://www.youtube.com/watch?v=6ZpgGIUtKZE	Обговорення матеріалу: 1. Які основні напрями діяльності товариства ви можете виокремити?	Мовленнєва Логічна Аксіологічна

			2. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що товариство «Просвіта» стало рушієм відродження української культури та науки? Якщо ні, то чому?	Інформаційна
25 хв	Етап вивчення нового матеріалу	<i>Робота з підручником (с. 143-144)</i>	Метод «Кластер» Після ознайомлення із матеріалом підручника учні нотують основні факти та поняття, що стосуються діяльності «Просвіти», а згодом обговорюють ці матеріали в групах	Інформаційна Аксіологічна Логічна Технічна Культурна
5 хв	Етап узагальнення та перевірки знань	<i>Робота з термінами:</i> національна ідея, національне відродження, громадянство, культурна автономія, українське просвітництво	Гра «Аліас» Учні отримують картки із термінами. Завдання школярів – пояснити сутність самого терміну, прямо його не називаючи. Інші школярі мають здогадатись, про який саме термін йде мова	Логічна Мовленнєва
3 хв	Підсумки уроку	Обговорення з учнями основних тез уроку	Виокремлення основних ідей, обговорення із школярами дискусійних	Логічна Мовленнєва

			питань уроку	
1 хв	Домашнє завдання	<p>Середній рівень: ознайомитись із матеріалом підручника та законспектувати основні напрями відродження національної ідеї у вимірі діяльності товариства «Просвіта»</p> <p>Достатній рівень: сформувати таблицю на тему «Вплив товариства «Просвіта» на розвиток української науки, освіти та культури»</p> <p>Високий рівень: написати коротке есе на тему «У чому полягає роль товариства «Просвіта» у формуванні української національної свідомості другої половини ХІХ – початку ХХ століття?»</p>	Учні отримують домашнє завдання та за потреби обговорюють із вчителем проблемні моменти	Інформаційна Логічна Аксіологічна